

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Γεωπολιτική Ανάλυση της Συριακής Κρίσης και Γεωστρατηγικές της Δυναμικές στην Ευρύτερη Μέση Ανατολή

Εργαστήριο Γεωπολιτισμικών Αναλύσεων Ευρύτερης Μέσης Ανατολής και Τουρκίας

Τμήμα Τουρκικών Σπουδών και Σύγχρονων Ασιατικών Σπουδών

Εθνικόν και Καποδιστριακόν Πανεπιστήμιον Αθηνών

Συγγραφική Ομάδα

Ιωάννης Θ. Μάζης, Δ/ντής Ερευνών Εργαστηρίου Γεωπολιτισμικών Αναλύσεων Ευρύτερης Μέσης Ανατολής και Τουρκίας, Καθηγητής Οικονομικής Γεωγραφίας και Γεωπολιτικής Θεωρίας, Τμήμα Τουρκικών Σπουδών και Σύγχρονων Ασιατικών Σπουδών.

Μιχαήλ Χ. Σαρλής, υπ. Διδάκτωρ, Research Fellow, Εργαστήριο Γεωπολιτισμικών Αναλύσεων Ευρύτερης Μέσης Ανατολής και Τουρκίας, Τμήμα Τουρκικών Σπουδών και Σύγχρονων Ασιατικών Σπουδών.

Ιωάννης Π. Σωτηρόπουλος, υπ. Διδάκτωρ, Research Fellow, Εργαστήριο Γεωπολιτισμικών Αναλύσεων Ευρύτερης Μέσης Ανατολής και Τουρκίας, Τμήμα Τουρκικών Σπουδών και Σύγχρονων Ασιατικών Σπουδών.

Ξανθίπη Μ. Δωματιώτη, υπ. Διδάκτωρ, Assistant Research Fellow, Εργαστήριο Γεωπολιτισμικών Αναλύσεων Ευρύτερης Μέσης Ανατολής και Τουρκίας, Τμήμα Τουρκικών Σπουδών και Σύγχρονων Ασιατικών Σπουδών.

Αθήνα 2016

Πίνακας περιεχομένων

Εισαγωγικό Σημείωμα-Περίληψη.....	4
Κεφάλαιο πρώτο	6
Ζητήματα σιτικού ισλαμιστικού υποσυστήματος: περιφερειακοί ανταγωνισμοί	6
1.1 Ο Συριακός Πόλεμος και η κλιμάκωση των περιφερειακών-υποσυστημικών ανταγωνισμών	6
1.2 Ο Συριακός Πόλεμος και το σουνιτικό υποσύστημα: Σαουδική Αραβία, Τουρκία και Κατάρ	13
Ο ενδο-σουνιτικός περιφερειακός ανταγωνισμός	19
1.3 Ο Συριακός Πόλεμος και το σιτικό υποσύστημα: Ιράν, Χεζμπολά και Ιράκ ...	20
Ο στρατηγικός ρόλος της λιβανικής Χεζμπολά	25
1.4 Η νέα φάση του Συριακού Πολέμου: η εμπλοκή της Ρωσίας, το Ιράν και οι σουνιτικές δυνάμεις.....	29
Συμπέρασμα πρώτου κεφαλαίου	31
Κεφάλαιο δεύτερο.....	34
Ζητήματα ενέργειας και ενεργειακής ασφάλειας, περιφερειακοί ανταγωνισμοί στο γεωπολιτικό σύστημα	34
2.1 Ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια	34
2.2 Οι ενεργειακές σχέσεις της Ευρώπης με την Μόσχα.....	36
2.3 Τα όρια των σχέσεων της Ε.Ε. με την Μόσχα	38
2.4 Το ουκρανικό ζήτημα και η ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια.....	43
3.1 Οι σχεδιαζόμενοι ανταγωνιστικοί αγωγοί φυσικού αερίου και η συριακή κρίση ..	46
3.2 Ο σουνιτικών συμφερόντων αγωγός.....	47
3.3 Ο σιϊτικών συμφερόντων αγωγός.....	50
3.4 Περιφερειακοί ενεργειακοί ανταγωνισμοί στο δίπολο Σουνιτικό Ισλάμ-Σιϊτικό Ισλάμ	52

3.5 Η συνολική επιρροή του δρώντος υπερσυστήματος και ο ρόλος των διεθνών πόλοι ισχύος του.....	57
Συμπεράσματα δεύτερου κεφαλαίου	60
Επίλογος.....	61
Βιβλιογραφία	63

Εισαγωγικό Σημείωμα-Περίληψη

Το κενό ισχύος που δημιουργήθηκε μετά την έναρξη της συριακής κρίσης (Μάρτιος 2011) λειτούργησε ως μαγνήτης για τις περιφερειακές επιδιώξεις των κέντρων ισχύος του συστήματος, αλλά και ως πηγή κινδύνων και αστάθειας για το ευρύτερο σύστημα. Από τα τέλη του 2012, η συριακή κρίση είχε ξεπεράσει τα όρια της Συρίας και είχε μετατραπεί σε έναν περιφερειακό πόλεμο με διεθνείς απολήξεις. Η κλιμάκωση του Συριακού Πολέμου είχε ως αποτέλεσμα τη διαμόρφωση ενός νέου πλέγματος ανταγωνισμού ισχύος στο σύστημα της Μέσης Ανατολής. Παρά τις γεωστρατηγικές και ιδεολογικές διαφορές τους, ο Συριακός Πόλεμος παρείχε στα σουνιτικά κέντρα ισχύος του συστήματος -τη Σαουδική Αραβία, την Τουρκία και το Κατάρ- ένα γεωπολιτικό ρήγμα προκειμένου να επιφέρουν ένα σημαντικό πλήγμα στη συνοχή της ιρανικής ισχύος στο κέντρο του μεσανατολικού συστήματος. Ως αποτέλεσμα, ο περιφερειακός ανταγωνισμός συνέβαλε καταλυτικά στη ραγδαία κλιμάκωση του Συριακού Πολέμου, στην ακύρωση της εδαφικής ακεραιότητας της Συρίας και στην ανάδυση ενός νέου κύματος ισλαμιστικού милитарισμού, υπό τη μορφή οργανώσεων όπως το «Ισλαμικό Κράτος».

Στις αρχές του 2013 και υπό το πρίσμα των εδαφικών απωλειών του καθεστώτος Άσαντ, το ισλαμιστικό καθεστώς του Ιράν, που αποτελεί τον βασικό στρατηγικό εταίρο του συριακού καθεστώτος, εμβάθυνε την εμπλοκή του στον Συριακό Πόλεμο, κυρίως μέσω των σιιτικών μη κρατικών δρώντων και ειδικότερα της λιβανικής Χεζμπολά, αλλά και άλλων σιιτικών πολιτοφυλακών από το Ιράκ. Η αναβάθμιση της ιρανικής εμπλοκής στον Συριακό Πόλεμο είχε ως αποτέλεσμα τη διατήρηση του καθεστώτος Άσαντ στη Δαμασκό και τη δυτική Συρία. Μια ακόμη φάση του Συριακού Πολέμου ξεκίνησε από τον Σεπτέμβριο του 2015, μετά την άμεση στρατιωτική εμπλοκή της Ρωσίας στο συριακό

πεδίο. Η Μόσχα, επίσης ιστορικός στρατηγικός εταίρος της Δαμασκού, συντόνισε τη στρατιωτική εμπλοκή της με το Ιράν και τους σιιτικούς μη κρατικούς δρώντες, επιδιώκοντας μια καταλυτική ανακατανομή ισχύος στο ρευστό συριακό πεδίο υπέρ του καθεστώσ Άσαντ, με επίκεντρο το Χαλέπι και την κεντρική Συρία.

Τα αποτελέσματα της συριακής κρίσης επηρεάζουν άμεσα εκτός από την περιφερειακή κατανομή της ισχύος και το σύνολο της λειτουργίας του δρώντος υπερσυστήματος. Παρά ταύτα, η ενεργειακή πτυχή της κρίσης δεν έχει περιγραφεί και αναλυθεί επαρκώς. Πράγματι, ο γεωπολιτικός παράγων της ενέργειας έχει αυξημένη βαρύτητα στην δημιουργία και επιρροή των εξελίξεων. Ιδιαίτερα για την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία εξαρτά, σχεδόν απόλυτα, την ενεργειακή της ασφάλεια από τις εισαγωγές ρωσικού φυσικού αερίου, ο σχεδιασμός ενός αγωγού, οποίος θα προμηθεύει φυσικό αέριο από το γεωπολιτικό σύστημα της Μέσης Ανατολής και συγκεκριμένα τον Περσικό Κόλπο, θα αποτελούσε εξαιρετικά επωφελές εγχείρημα για την μερική ενεργειακή ανεξάρτησή της από τη Μόσχα. Ωστόσο, οι σχεδιασμοί δύο ανταγωνιστικών αγωγών δυναμιτίζουν την περιφερειακή ασφάλεια, αφού ενισχύουν την παραδοσιακή διαμάχη σουνιτικού και σιιτικού Ισλάμ, με τους διεθνείς πυλώνες ισχύος και επιρροής του δρώντος υπερσυστήματος να συμμετέχουν στην προώθηση του επωφελέστερου για εκείνους αγωγούς.

Κεφάλαιο πρώτο

Ζητήματα σιιτικού ισλαμιστικού υποσυστήματος: περιφερειακοί ανταγωνισμοί

1.1 Ο Συριακός Πόλεμος και η κλιμάκωση των περιφερειακών-υποσυστημικών ανταγωνισμών

Από τον Μάρτιο του 2011, η Συρία εισήλθε σε μια κατάσταση έντονης εσωτερικής κρίσης. Οι διαδηλώσεις κατά του καθεστώτος του Μπασάρ αλ Άσαντ ξεκίνησαν αρχικά από το νότο, την πόλη Ντεράα και επεξετάθησαν σταδιακά και σε άλλες περιοχές της Συρίας. (βλ. Χάρτη 1). Η εσωτερική κρίση της Συρίας κλιμακώθηκε ταχέως, καθώς επεξετάθη στα περισσότερα αστικά κέντρα και περιφέρειες της Συρίας, αποκτώντας αυξημένα σεκταριστικά χαρακτηριστικά, εντεινομένης της αντιπαλότητας μεταξύ της σουνιτικής πλειονότητας και του μειονοτικού καθεστώτος του αλαουίτη Μπασάρ αλ Άσαντ¹. Εντός του 2012, η συριακή κρίση επεξετάθη στις μεγάλες πόλεις της χώρας και η Συρία ετοποθετήθη στο επίκεντρο του ανταγωνισμού ισχύος του μεσανατολικού συστήματος².

Με πυρήνα τη συριακή κρίση είχαν πλέον διαμορφωθεί δύο αντίπαλα περιφερειακά υποσυστήματα. Από τη μια πλευρά, υπέρ της ανατροπής του καθεστώτος Άσαντ ήταν το σουνιτικό υποσυστημικό σύμπλοκο της Σαουδικής Αραβίας, της Τουρκίας, του Κατάρ, ενώ από την άλλη, υπέρ της διατήρησης του καθεστώτος Άσαντ ήταν το Ιράν, το Ιράκ και η Χεζμπολά. Επιπλέον, έως τα μέσα του 2012 είχε καταστεί εμφανής η εξελισσόμενη υπερσυστημική διάσταση της συριακής κρίσης. Οι ΗΠΑ και η Γαλλία, κυρίως, είχαν ταχθεί υπέρ της ανατροπής του καθεστώτος Άσαντ, ενώ η Ρωσία,

---

¹ Jeremy Bowen, *The Arab Uprisings: The People Want The Fall Of The Regime* (Simon & Schuster 2012), pp.202-204.

² Ibid., pp. 302-304

αλλά και η Κίνα σε δεύτερο επίπεδο, είχαν ταχθεί υπέρ της διατήρησής του. Το αποτέλεσμα ήταν πως έως τα τέλη του 2012, η συριακή κρίση είχε ξεπεράσει τα όρια της Συρίας και είχε μετατραπεί σε έναν περιφερειακό πόλεμο με διεθνείς απολήξεις³.

Χάρτης 1: Η συριακή κρίση ξεκίνησε τον Μάρτιο του 2011 (Πηγή: Ηνωμένα Έθνη).

³ Ted Gallen Carpenter, 'Tangled Web: The Syrian Civil War And Its Implications' (2013) 24 Mediterranean Quarterly, pp. 1-11.

Η εξέλιξη και κλιμάκωση του Συριακού Πολέμου είχε ως αποτέλεσμα τη διαμόρφωση ενός νέου πλέγματος ανταγωνισμού ισχύος στο σύστημα της Μέσης Ανατολής. Η σταδιακή αποδιάρθρωση του βασικού πυλώνα του καθεστώτος Άσαντ, του Συριακού Αραβικού Στρατού, συρρίκνωσε την κυριαρχία της Δαμασκού επί της συριακής επικράτειας, δημιούργησε κενό ισχύος και επιτάχυνε τη ρευστότητα. Ευρισκόμενη στο κέντρο του μεσανατολικού συστήματος, η Συρία συνδέει την ανατολική με τη δυτική πτέρυγα της Μέσης Ανατολής. Το κενό ισχύος που δημιουργήθηκε στο συριακό πεδίο λειτούργησε ως μαγνήτης για τις περιφερειακές επιδιώξεις των κέντρων ισχύος του συστήματος, αλλά και ως πηγή κινδύνων και αστάθειας για το ευρύτερο σύστημα. Με επίκεντρο τη συριακή κρίση και την περαιτέρω ρευστοποίηση του αραβικού πυρήνος, ανεδείχθησαν τα κέντρα ισχύος που βρίσκονται περιφερειακώς ως προς αυτό, καθώς και οι στρατηγικές τους ως προς το καθεστώς Άσαντ και τη Συρία (βλέπε Χάρτη 2).

Μετά το 2003 και την ανατροπή του μπααθικού καθεστώτος του Σαντάμ Χουσεΐν στο Ιράκ, το σιτικό Ιράν είχε προχωρήσει σε μια σταδιακή, αλλά συνεχή αύξηση της ισχύος του στο αραβικό “κέντρο βάρους” του συστήματος. Η αύξηση της ισχύος και επιρροής της Τεχεράνης κατά μήκος του μεσανατολικού συστήματος είχε ως αποτέλεσμα τη συγκρότηση ενός σιτικού πλέγματος ισχύος, το οποίο εξετεινέτο από το Ιράν, διαπερνούσε το κεντρικό και νότιο Ιράκ, τη Συρία και έφθανε έως τη Βηρυτό και το νότιο Λίβανο⁴. Εντός αυτού του σιτικού άξονος που ξεκινούσε από την ανατολική πτέρυγα του μεσανατολικού συστήματος και κατέληγε στην ανατολική Μεσόγειο βρίσκονταν το σιτικό κέντρο της Τεχεράνης, η υπό σιτική κυριαρχία κυβέρνηση της Βαγδάτης, οι ιρακινές σιτικές πολιτοφυλακές, το καθεστώς Άσαντ και οι λιβανικές Χεζμπολά και Αμάλ. Συνεπώς, η κρίση στη Συρία παρείχε στα σουνιτικά κέντρα ισχύος - και κυρίως στη Σαουδική Αραβία και την Τουρκία- ένα γεωπολιτικό ρήγμα προκειμένου να μειώσουν την περιφερειακή επιρροή του Ιράν και να επιφέρουν ένα σημαντικό πλήγμα στη συνοχή και συνέχεια της ιρακινής ισχύος στον αραβικό πυρήνα του συστήματος.

---

⁴ Mohsen Milani, 'Why Tehran Won't Abandon Assad(Ism)' (2016) 36 The Washington Quarterly, pp. 79-93.

Χάρτης 2: Από το 2011, η Συρία βρέθηκε στο επίκεντρο του περιφερειακού ανταγωνισμού ισχύος στο σύστημα της Μέσης Ανατολής (Πηγή: The Washington Post).

Βορείως του αραβικού κέντρου, η Τουρκία εμβάθυνε για πρώτη φορά την εμπλοκή της σε μια κρίση της σύγχρονης Μέσης Ανατολής. Επιδιώκοντας την ανατροπή του Μπασάρ αλ Άσαντ και, ταυτοχρόνως, την ακύρωση των αυτονομιστικών βλέψεων των Σύρων Κούρδων, η Τουρκία άρχισε να προωθεί ως εργαλείο εξωτερικής πολιτικής το σεκταριστικό στοιχείο και, μέσω του σουνιτικού Ισλάμ, να προσβλέπει σε διεύρυνση της ιδικής της επιρροής. Από τα μέσα της δεκαετίας του 2000 έως το 2011 και την έναρξη της συριακής κρίσης, οι σχέσεις Άγκυρας-Δαμασκού είχαν βελτιωθεί σε εντυπωσιακό βαθμό, με ενίσχυση των διμερών εμπορικών και άλλων συμφωνιών⁵. Ωστόσο, μετά την έναρξη της συριακής κρίσης, οι συρο-τουρκικές σχέσεις επιδεινώθηκαν με ραγδαίο ρυθμό. Η επιδίωξη της κυβέρνησης Ερντογάν για αύξηση της επιρροής της στο αραβικό κέντρο βάρους του μεσανατολικού συστήματος οδήγησε στην απόφαση της στήριξης των σουνιτών αντικαθεστωτικών, με στόχο την ανατροπή του αλαουιτικού καθεστώτος του Μπασάρ αλ Άσαντ και την αντικατάστασή του με ένα καθεστώς υπό την επιρροή των Σύρων Αδελφών Μουσουλμάνων, δηλαδή, τη σουνιτική ισλαμιστική οργάνωση με την οποία η κυβέρνηση του ΑΚΡ διατηρεί στενότερες σχέσεις. Συνεπώς, η Τουρκία εκτιμούσε πώς μια καθεστωτική αλλαγή στη Συρία θα μετέτρεπε τα συριακά εδάφη σε βάση προβολής της τουρκικής ισχύος και επιρροής προς το υπόλοιπο σύστημα της Μέσης Ανατολής⁶.

Νοτίως του αραβικού κέντρου βάρους, μετά την έναρξη της συριακής κρίσης, η Σαουδική Αραβία ενεργοποιήθηκε με στόχο την ανατροπή του Μπασάρ αλ Άσαντ. Σύμφωνα με τους σχεδιασμούς του Ριάντ, η ανατροπή του καθεστώτος Άσαντ δεν θα άλλαζε μόνο τη φυσιογνωμία του καθεστώτος στη Δαμασκό, αλλά ταυτοχρόνως θα αποτελούσε ένα εξαιρετικά σημαντικό στρατηγικό πλήγμα για την Τεχεράνη. Το μπααθιστικό καθεστώς της Δαμασκού αποτελεί το στρατηγικό εταίρο του ισλαμιστικού, κληρικαλιστικού καθεστώτος της Τεχεράνης και το συνδετικό πεδίο για την υποστήριξη και τον εξοπλισμό της Χεζμπολά στον Λίβανο. Συνεπώς, η ανατροπή του καθεστώτος του Μπασάρ αλ Άσαντ θα προκαλούσε ένα κρίσιμο ρήγμα στο συμπαγές σιιτικό

---

⁵ Christopher Phillips, 'Into the Quagmire: Turkey's Frustrated Syria Policy', Middle East and North Africa Program, Briefing Paper No. 4, (December 2012), Chatham House, p. 3.

⁶ Halil Karaveli, 'Why Does Turkey Want Regime Change In Syria?' [2012] The National Interest <http://goo.gl/wxweHY> accessed 3 July 2016.

υποσύστημα που έχει συγκροτήσει η Τεχεράνη διαμέσου του αραβικού κέντρου βάρους, από το Ιράν έως τον Λίβανο, διαταράσσοντας τον απρόσκοπτο εξοπλισμό της Χεζμπολά, η οποία αποτελεί το κυριότερο έρεισμα του Ιράν στη δυτική πλευρά του μεσανατολικού συστήματος. Επιπλέον, αυτό το στρατηγικό πλήγμα προς την περιφερειακή ισχύ του Ιράν θα συνιστούσε την αναστροφή της παρατηρούμενης αρνητικής δυναμικής για τη Σαουδική Αραβία μετά το 2003, όταν το Ριάντ αντιμετώπισε την αυξανόμενη ιρανική ισχύ και επιρροή στο μετα-μπααθικό Ιράκ⁷. Συνεπώς, η συριακή στρατηγική της Σαουδικής Αραβίας ορίζεται, κατά βάση, από τον περιφερειακό ανταγωνισμό της με το Ιράν και από την επιδίωξή της για την υποχώρηση της ιρανικής επιρροής από το αραβικό κέντρο⁸.

Παραλλήλως με την Σαουδική Αραβία, το Κατάρ άσκησε εξ αρχής μια ακτιβιστική πολιτική στη Συρία. Με εργαλεία την οικονομική του ισχύ που πηγάζει από τα κοιτάσματα φυσικού αερίου που διαθέτει, καθώς και τις στενές σχέσεις που διατηρεί με την ισλαμιστική οργάνωση των Αδελφών Μουσουλμάνων, η Ντόχα επέλεξε να ενισχύσει άμεσα τις αντικαθεστωτικές δυνάμεις κατά του Μπασάρ αλ Άσαντ⁹. Πρωταρχικός στόχος του Κατάρ ήταν η διεύρυνση της περιφερειακής του επιρροής και επίσης, η επιδίωξη της αυτονομίησης της εξωτερικής του πολιτικής από τη Σαουδική Αραβία¹⁰. Υπό αυτό το πρίσμα, η έναρξη της συριακής κρίσης αποτέλεσε για το Κατάρ προκειμένου να επιχειρήσει μια διπλή αναβάθμιση, τόσο ως προς το σύστημα της Μέσης Ανατολής, όσο και ως προς τις σχέσεις του με τη Σαουδική Αραβία.

Ανατολικώς του αραβικού πυρήνος του συστήματος, το Ιράν εκινήθη με βασικό στόχο τη στήριξη του καθεστώτος του Μπασάρ αλ Άσαντ και τη διατήρηση του ιρανικού

---

⁷ F. Gregory Gause III, 'Beyond Sectarianism: The New Middle East Cold War', Brookings Doha Center Analysis Paper, No. 11, July 2014, pp. 1-23. <http://goo.gl/3vSvNq>

⁸ F. Gregory Gause III, 'Why the Iran Deal Scares Saudi Arabia', The New Yorker, November 26, 2013, <http://goo.gl/7Y38df>

⁹ Kristian Coates Ulrichsen, 'Qatar and the Arab Spring: Policy Drivers and Regional Implications', Carnegie Endowment for International Peace, September 24, 2014, <http://goo.gl/JTRkxL>

¹⁰ Roula Khalaf & Abigail Fielding-Smith, 'How Qatar Seized Control of the Syrian Revolution', *Financial Times*, May 17, 2013, <http://goo.gl/DTA80M>

άξονος ισχύος και επιρροής που ξεκινά από την Τεχεράνη και μέσω της Βαγδάτης και της Δαμασκού, των δύο πρωτευουσών του κάποτε ισχυρού αραβικού μπαθισμού, καταλήγει στη Βηρυτό. Η διείσδυση στο αραβικό κέντρο του συστήματος ενώνει το σιιτικό Ιράν με τους σίιτες του Λιβάνου και υπό αυτό το πρίσμα, η διατήρηση του ελέγχου της Δαμασκού αποτελεί στόχο ζωτικής σημασίας για την Τεχεράνη. Μέσω του καθεστώτος Άσαντ και της Συρίας, το Ιράν διατηρεί απρόσκοπτη πρόσβαση προς τον Λίβανο, γεγονός που του παρέχει τη δυνατότητα να εξοπλίζει και να στηρίζει τη Χεζμπολά¹¹. Αυτή η διασύνδεση της Τεχεράνης με τη Χεζμπολά μέσω των συριακών εδαφών δίνει τη δυνατότητα στο Ιράν να ασκεί πίεση προς το Ισραήλ και να προβάλλει την ισχύ και επιρροή του στη δυτική πτέρυγα του μεσανατολικού συστήματος. Το Ιράν στήριξε εξ' αρχής το υπό πίεση συριακό καθεστώς, ωστόσο αναβάθμισε σε υψηλό βαθμό την εμπλοκή του από το 2013, όταν η πίεση των σουντικών κέντρων ισχύος αυξήθηκε περαιτέρω και επαπειλήθη η επιβίωσή του. Η αναβαθμισμένη εμπλοκή του Ιράν επρόκειτο να είναι καταλυτική για την επιβίωση του καθεστώτος του Μπασάρ αλ Άσαντ στη Δαμασκό¹².

Νοτιοδυτικώς του αραβικού κέντρου, το Ισραήλ επέλεξε, από την αρχή της συριακής κρίσης, μια στάση αναμονής, διατηρώντας μια απόσταση ασφαλείας. Η ραγδαία κλιμάκωση της συριακής κρίσης, η ενίσχυση των ισλαμιστικών οργανώσεων στη Συρία κατά το 2013-2014 και ο κίνδυνος αποσταθεροποίησης του ευρύτερου περιβάλλοντος πέριξ των ισραηλινών συνόρων, δηλαδή η επέκταση της αστάθειας στον Λίβανο και την Ιορδανία, αποτέλεσαν τους βασικούς λόγους για τους οποίους το Ισραήλ διατήρησε χαμηλό βαθμό εμπλοκής κατά την έναρξη και κλιμάκωση της συριακής κρίσης. Βασικός στόχος του Ισραήλ ήταν και εξακολουθεί να παραμένει η αποτροπή της ενίσχυσης του πυραυλικού οπλοστασίου της Χεζμπολά. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσονται μια σειρά πυραυλικών επιθέσεων του Ισραήλ κατά στρατιωτικών εγκαταστάσεων και

---

¹¹ Milani, 'Why Tehran Won't Abandon Assad(ism)', pp. 84-85

¹² Ibid., pp. 79-93

οχημάτων που μετέφεραν οπλικά συστήματα από τη Συρία προς τον Λίβανο με προορισμό τη Χεζμπολά¹³.

1.2 Ο Συριακός Πόλεμος και το σουνιτικό υποσύστημα: Σαουδική Αραβία, Τουρκία και Κατάρ

Το αποτέλεσμα της έναρξης της συριακής κρίσης ήταν πως η στρατηγική σημασία της Συρίας αυξήθηκε περαιτέρω, καθώς προσέελκυσε τις γεωστρατηγικές επιδιώξεις των σουνιτικών δυνάμεων του συστήματος, κυρίως της Σαουδικής Αραβίας και της Τουρκίας, και σε μικρότερο βαθμό του Κατάρ. Για την Τουρκία, τη Σαουδική Αραβία και το Κατάρ, η συριακή κρίση αποτέλεσε ένα γεωπολιτικό ρήγμα μέσω του οποίου θα είχαν τη δυνατότητα να θέσουν σε κίνηση μια διαδικασία ανακατανομής της ισχύος στο σύστημα της Μέσης Ανατολής. Κοινός στόχος των τριών σουνιτικών κρατών είναι η ανατροπή του καθεστώτος Ασάντ, με στόχο τη μείωση της ιρανικής επιρροής στο αραβικό κέντρο του μεσανατολικού συστήματος και της αύξησης της δικής τους επιρροής.

Ειδικότερα, τον Ιούλιο του 2012, το ειδησεογραφικό πρακτορείο Reuters αποκάλυπτε πως η Τουρκία, η Σαουδική Αραβία¹⁴ και το Κατάρ είχαν δημιουργήσει στην τουρκική πόλη των Αδάνων, δίπλα στα σύνορα με τη Συρία, ένα συντονιστικό κέντρο παροχής στρατιωτικής και άλλης βοήθειας προς τους Σύρους αντικαθεστωτικούς. Ακολούθως, έγινε γνωστό πως Τουρκία, Σαουδική Αραβία και Κατάρ διευκόλυναν τη δίοδο και μεταφορά ισλαμιστών μαχητών και οπλισμού στα συριακά εδάφη. Για

---

¹³ Dominic Evans and Oliver Holmes, 'Israel Strikes Syria, Says Targeting Hezbollah Arms', *Reuters*, May 5, 2013, <http://goo.gl/S5a4V6>

Βλέπε επίσης, Phoebe Greenwood and Richard Spencer, 'Israeli Jets Launch Strike in Syria', *The Daily Telegraph*, January 30, 2013, <http://goo.gl/PHq36P>

Βλέπε επίσης, Isabel Kershner, 'Syria Reports New Strikes From Israel Near Capital', *The New York Times*, December 7, 2014, <http://goo.gl/0RV7H4>

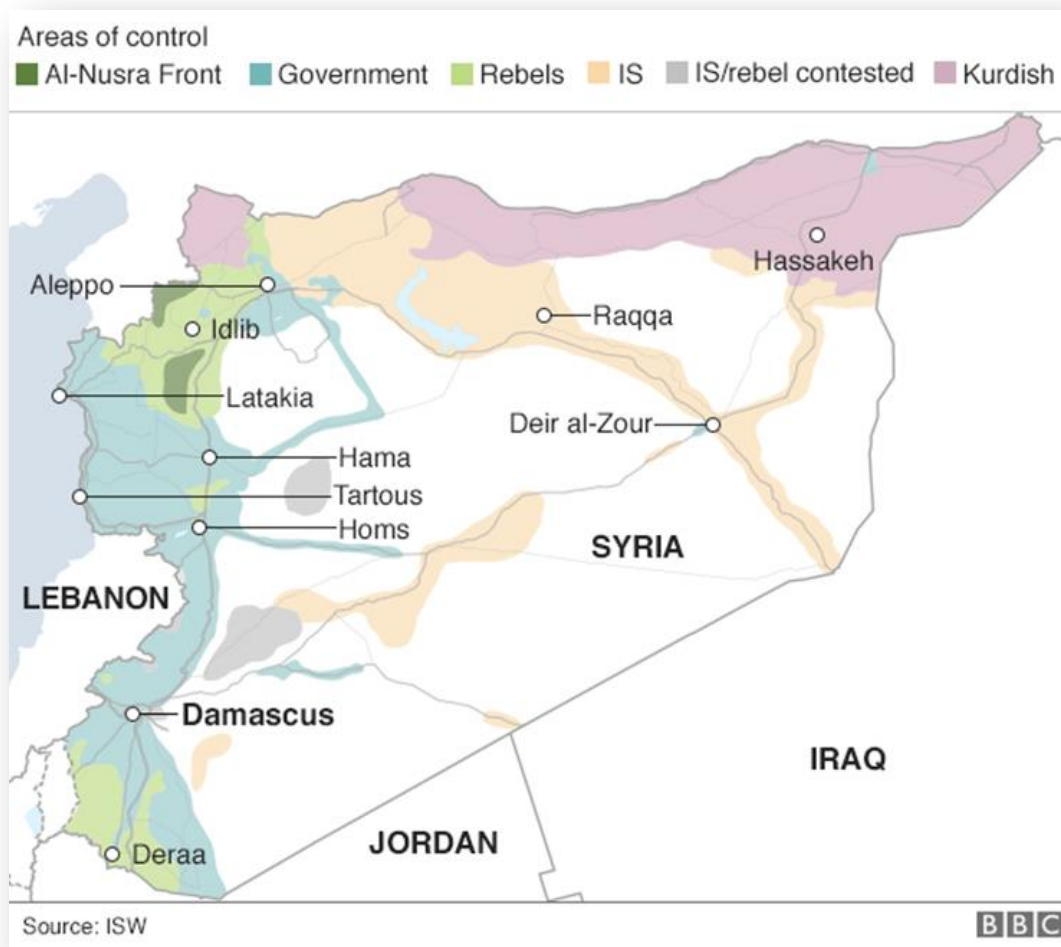
¹⁴ Regan Doherty and Amena Bakr, 'Secret Turkish Nerve Center Leads Aid to Syria', *Reuters*, July 27, 2012, <http://goo.gl/1JI2lu>

παράδειγμα, σύμφωνα με το ρεπορτάζ του Robert F. Worth των New York Times, το Ριάντ διευκόλυνε τη μετακίνηση των σαουδαράβων ισλαμιστών μαχητών στη Συρία μέσω της Τουρκίας. Οι σαουδάραβες μαχητές μετέβαιναν με απευθείας πτήση από το Ριάντ στην πόλη Αντάκια της νότιας Τουρκίας, από όπου συγκεντρώνονταν με άλλους ξένους μαχητές και περνούσαν μέσα στο έδαφος της Συρίας¹⁵.

Ως αποτέλεσμα, Σαουδική Αραβία, Τουρκία και Κατάρ συνέβαλαν καταλυτικά στη ραγδαία κλιμάκωση της συριακής κρίσης. Βασικές εκφάνσεις αυτής της κλιμάκωσης ήταν η αύξηση του σεκταριστικού στοιχείου της συριακής πολεμικής κρίσης, ο σταδιακός διαμελισμός της εδαφικής ακεραιότητας της Συρίας και η ανάδυση ενός νέου κύματος ισλαμιστικού милитарισμού στα εδάφη της Συρίας. Σε αυτό το πλαίσιο, η Συρία αποτέλεσε ένα νέο πεδίο δράσης για το «Ισλαμικό Κράτος», το οποίο ο επικεφαλής του Αμπού Μπακρ αλ Μπαγκντάντι μετονόμασε, το 2013, σε «Ισλαμικό Κράτος στο Ιράκ και τη Συρία», καθώς και για το «Μέτωπο Νούσρα» (Τζαμπχάτ Αλ Νούσρα), που επέκτειναν τη δράση τους και την εδαφική κυριαρχία τους σε περιοχές της συριακής επικράτειας (βλέπε Χάρτη 3).

---

¹⁵ Robert F. Worth, 'Saudis Back Syrian Rebels Despite Risks', *The New York Times*, January 7. <http://goo.gl/yjkQ62>

Χάρτης 3: Ο διαμελισμός της Συρίας ενένοησε την επέκταση του «Ισλαμικού Κράτους» και του «Μετώπου Νούσρα» (πηγή: Institute for the Study of War/BBC).

Ειδικότερα το «Ισλαμικό Κράτος», που επεκτάθηκε με ραγδαίο ρυθμό κατά τη διετία 2013-2015 στη Συρία αλλά και το Ιράκ, ήταν, σε μεγάλο βαθμό, αποτέλεσμα του νέου περιφερειακού ανταγωνισμού και κυρίως των ενεργειών της Σαουδικής Αραβίας, της Τουρκίας και του Κατάρ στα συριακά εδάφη. Ο Patrick Cockburn παρατηρεί σχετικά: «οι θετοί γονείς του Ισλαμικού Κράτους και των άλλων σουνιτικών τζιχαντιστικών κινήσεων είναι η Σαουδική Αραβία, οι μοναρχίες του Κόλπου και η

Τουρκία. Αυτό δεν σημαίνει βέβαια ότι οι τζιχαντιστές δεν είχαν ρίζες στις περιοχές που αναπτύχθηκαν, αλλά η υποστήριξη από τις σουνιτικές δυνάμεις του εξωτερικού αποδείχθηκε κρίσιμη για την άνοδό τους. Η βοήθεια της Σαουδικής Αραβίας και του Κατάρ ήταν κατά κύριο λόγο χρηματική, συνήθως δια μέσου ιδιωτικών δωρεών [...] Ο ρόλος της Τουρκίας στη βοήθεια προς το Ισλαμικό Κράτος και άλλες τζιχαντιστικές ομάδες είναι διαφορετικός αλλά το ίδιο σημαντικός με αυτόν της Σαουδικής Αραβίας. Η πιο σημαντική της πράξη είναι να κρατάει ανοιχτά τα 820 χιλιομέτρων σύνορά της με τη Συρία. Αυτό προσέφερε στο Ισλαμικό Κράτος, την Αλ Νούσρα και άλλες ομάδες της αντιπολίτευσης τη δυνατότητα να διαθέτουν μια ασφαλή βάση στα νότια τους, από την οποία έφερναν ανθρώπους και όπλα»¹⁶.

Επιπλέον, κατά το 2015, είδαν το φως της δημοσιότητας δημοσιεύματα που αποκάλυπταν πως κατά τη διάρκεια του 2013 και 2014, η Τουρκία προμήθευε όπλα σε ισλαμιστικές οργανώσεις στη Συρία¹⁷.

Η έναρξη της κρίσης και η μείωση του ελέγχου της συριακής επικράτειας από τις κυβερνητικές δυνάμεις ενίσχυσε αυτομάτως και τις αυτονομιστικές τάσεις των Κούρδων της Συρίας, οι οποίοι κατοικούν, κυρίως, στα βόρεια και βορειοανατολικά της χώρας. Μετά τον Μάρτιο του 2011, στην ευρύτερη περιοχή με κουρδικό πληθυσμό αναδείχθηκε ως ισχυρός πόλος το PYD (Partiya Yekitiya Demokrat) ή Κόμμα Δημοκρατικής Ένωσης, το οποίο διατηρεί στενές σχέσεις με το PKK και διαθέτει μια οργανωμένη και καλά εκπαιδευμένη παραστρατιωτική δύναμη, το YPG (Yekineyen Parastina Gel) ή Μονάδες Λαϊκής Προστασίας. Από τον Ιούλιο του 2012, οι μονάδες του YPG εκμεταλλεύτηκαν την απόσυρση των δυνάμεων του καθεστώτος Ασάντ από την βόρεια και βορειοανατολική Συρία και εδραίωσαν τον έλεγχό τους σε πόλεις με κατά βάση κουρδικό πληθυσμό. Αναλυτές εκτιμούν πως η απόφαση του Μπασάρ αλ Ασάντ για την

---

¹⁶ Patrick Cockburn, *Η Επιστροφή των Τζιχαντιστών: Το Ισλαμικό Κράτος και η Νέα Εξέγερση των Σουνιτών*, μτφρ.

Κωνσταντίνος Γεώργμας, (Αθήνα: Μεταίχμιο, 2014), σελ. 61-63.

¹⁷ Humeyra Pamuk & Nick Tattersal, 'Exclusive: Turkish Intelligence Helped Ship Arms to Syrian Islamist Rebel Areas', *Reuters*, May 21, 2015, <http://goo.gl/OTRLXS>

Βλέπε επίσης, David Graeber, 'Turkey Could Cut Off Islamic State's Lines. So Why Doesn't It?' *The Guardian*, November 18, 2015, <http://goo.gl/g4Byan>

απόσυρση των δυνάμεών του από τη βορειοανατολική Συρία και τις κουρδικές πόλεις του συριακού βορρά δεν ήταν μόνο αποτέλεσμα της δυσκολίας που αντιμετώπιζε ο συριακός στρατός να διεξάγει έναν πολυμέτωπο πόλεμο, αλλά μια στρατηγική απόφαση που στόχευε στην ενίσχυση των Κούρδων της Συρίας έναντι της εχθρικής προς τη Δαμασκό Τουρκίας. Υπό αυτό το πρίσμα, το συριακό καθεστώς είχε τη δυνατότητα να επικεντρώσει τις δυνάμεις του σε άλλες περιοχές και ταυτόχρονα να δημιουργήσει ένα πρόβλημα ασφαλείας για την Άγκυρα¹⁸.

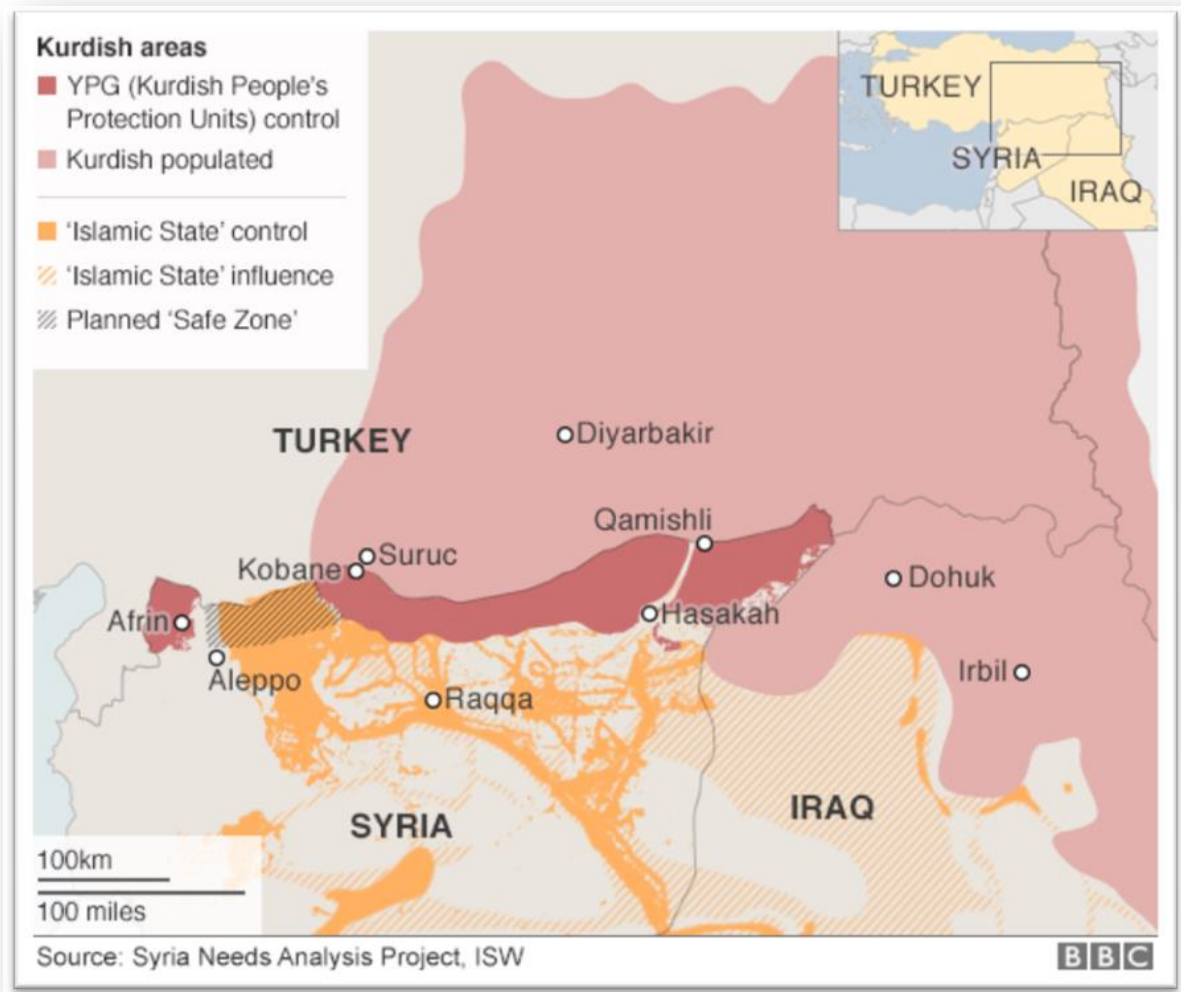
Η παράλληλη ενίσχυση του κουρδικού PYD/YPG και του «Ισλαμικού Κράτους» στη βόρεια και βορειοανατολική Συρία είχε ως αποτέλεσμα τη ευθεία στρατιωτική σύγκρουση μεταξύ των δύο. (βλέπε Χάρτη 4) Σημαντικό ρόλο σε αυτή τη σύγκρουση επρόκειτο να διαδραματίσει η Τουρκία. Σύμφωνα με την Άγκυρα, η περαιτέρω ενίσχυση των Σύρων Κούρδων στη βόρεια και βορειοανατολική Συρία, συνιστά τη βασικότερη απειλή για την τουρκική εθνική ασφάλεια. Συνεπώς, βασικός στόχος της Τουρκίας είναι η μείωση του ελέγχου της βόρειας Συρίας από τους Κούρδους του PYD¹⁹. Χαρακτηριστικότερη περίπτωση της πολιτικής της Άγκυρας ήταν η στάση της κατά την έναρξη της πολιορκίας της κουρδικής πόλης του Κομπάνι από τους μαχητές του Ισλαμικού Κράτους, τον Σεπτέμβριο του 2014. Η Άγκυρα δεν επέτρεψε την παροχή βοήθειας προς τους πολιορκημένους Κούρδους, σφραγίζοντας τα σύνορα²⁰.

---

¹⁸ Joshua Landis, ‘Assad’s Kurdish Strategy’, *Syria Comment*, August 12, 2012, <http://goo.gl/7wEmBm>
Βλέπε επίσης, Luke Harding, ‘Syria’s Kurds Face Uncertain Future If Assad Falls’, *The Guardian*, December 14, 2012, <http://goo.gl/pKjjUZ>

¹⁹ Martin Chulov, ‘Ascendant Kurds Emerge’, August 1, 2015, *The Guardian*, <http://goo.gl/gslAXp>

²⁰ ‘The Last Days of Kobani: A Decisive Battle in the Fight against Islamic State’, *Der Spiegel*, October 13, 2014, <http://goo.gl/3L3ZAr>

***Χάρτης 4:** Οι κουρδικές περιοχές της Συρίας όπου αναδόθηκε το PYD/YPG και οι περιοχές σε Ιράκ, Συρία και Τουρκία όπου κυριαρχεί ο κουρδικός πληθυσμός (πηγή: Syria Needs Analysis Project, ISW, BBC).*

Ο ενδο-σουνιτικός περιφερειακός ανταγωνισμός

Ωστόσο, η σύγκλιση των στόχων των περιφερειακών σουνιτικών κέντρων ισχύος στον Συριακό Πόλεμο δεν ήταν επαρκής, τουλάχιστον έως το 2015, για τη διαμόρφωση μιας σουνιτικής συμμαχίας Τουρκίας-Σαουδικής Αραβίας-Κατάρ με στρατηγικά χαρακτηριστικά. Η βασική αιτία για αυτό ήταν η παράλληλη εξέλιξη εντός του σουνιτικού υποσυστήματος ενός τριγωνικού ανταγωνισμού, ο οποίος εδράζεται σε γεωστρατηγικές και ιδεολογικές διαφορές. Αυτός ο ενδο-σουνιτικός ανταγωνισμός εξελίσσεται μεταξύ της Τουρκίας και της Σαουδικής Αραβίας, καθώς και μεταξύ της Σαουδικής Αραβίας και του Κατάρ.

Ειδικότερα, ο ανταγωνισμός ανάμεσα στην Τουρκία και τη Σαουδική Αραβία έχει γεωστρατηγική και ιδεολογική διάσταση. Κατά πρώτον, Άγκυρα και Ριάντ ανταγωνίζονται για την ανάληψη της περιφερειακής ηγεσίας των σουνιτικών κρατών του συστήματος. Κατά δεύτερον, η Άγκυρα στηρίζει στη Μέση Ανατολή την ισλαμιστική οργάνωση των Αδελφών Μουσουλμάνων, την οποία, ωστόσο, το Ριάντ αντιμετωπίζει ως μια σοβαρή πολιτική απειλή για τη σταθερότητα του σαουδαραβικού μοναρχικού καθεστώτος. Οι δύο διαστάσεις του περιφερειακού ανταγωνισμού Τουρκίας-Σαουδικής Αραβίας βρήκαν σημείο επαφής στην Αίγυπτο κατά την περίοδο 2012-2013 και στον Συριακό Πόλεμο. Η ανάδειξη των Μουσουλμάνων Αδελφών στην αιγυπτιακή εξουσία το 2012 και η ανατροπή του από τον αιγυπτιακό στρατό το 2013 προκάλεσαν τη ρήξη των σχέσεων Τουρκίας-Σαουδικής Αραβίας, καθώς η μεν Άγκυρα υποστήριζε την κυβέρνηση Μόρσι, το δε Ριάντ υποστήριξε την ανατροπή του από τον αιγυπτιακό στρατό και την επαναφορά του στρατιωτικού καθεστώτος²¹. Αλλά και στη Συρία, οι οπτικές Άγκυρας και Ριάντ παρεκκλίνουν όσον αφορά με το σχεδιασμό της μετα-μπααθικής εποχής,

---

²¹ Madawi Al-Rasheed, 'Saudi Arabia and Turkey Falter over Egypt', *Al Monitor*, August 20, 2013, <http://goo.gl/fhKxEh>

κυρίως με επίκεντρο το ρόλο που επιδιώκει η Τουρκία για την οργάνωση των Αδελφών Μουσουλμάνων²².

Η δεύτερη πλευρά αυτού του ενδο-σουνιτικού ανταγωνισμού είναι ανάμεσα στη Σαουδική Αραβία και το Κατάρ, η οποία επίσης έχει γεωστρατηγική και ιδεολογική διάσταση. Το Κατάρ επιδιώκει να απαγκιστρωθεί από τη σαουδαραβική ηγεμονία στον Κόλπο, ακολουθώντας, όπου μπορεί, αυτόνομη πολιτική. Επιπλέον, όπως και η Τουρκία, το Κατάρ στηρίζει στο μεσανατολικό σύστημα την ισλαμιστική οργάνωση των Αδελφών Μουσουλμάνων, την οποία, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, η Σαουδική Αραβία αντιμετωπίζει ως απειλή. Ο ανταγωνισμός ανάμεσα σε Ριάντ και Ντόχα κορυφώθηκε, σε πρώτη φάση, κατά την περίοδο 2012-2013, όταν το Κατάρ, όπως και η Τουρκία, στήριξε την άνοδο της κυβέρνησης των Αδελφών Μουσουλμάνων στην Αίγυπτο, ενώ η Σαουδική Αραβία στήριξε την ανατροπή της και την άνοδο στην εξουσία της στρατιωτικής κυβέρνησης με επικεφαλής τον στρατηγό Φατάχ αλ Σίσι. Σε δεύτερη φάση, κορυφώθηκε στις αρχές του 2014, όταν με αφορμή τις μονομερείς ενέργειες της Ντόχα σε Αίγυπτο και Συρία, το Ριάντ ανακάλεσε τον πρεσβευτή του από το Κατάρ, απόφαση που ακολούθησαν τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και το Μπαχρέιν²³.

1.3 Ο Συριακός Πόλεμος και το σιτικό υποσύστημα: Ιράν, Χεζμπολά και Ιράκ

Το ενδεχόμενο ανατροπής του Μπασάρ αλ Άσαντ έθετε σε κίνδυνο τη συνοχή του σιτικού άξονα που είχε καταφέρει να συγκροτήσει η Τεχεράνη διαμέσου του αραβικού κέντρου του συστήματος. Η Συρία αποτελούσε για την Τεχεράνη το βασικό πεδίο για τη διατήρηση της περιφερειακής αναβάθμισης του Ιράν στο σύστημα της Μέσης Ανατολής. Το αποτέλεσμα ήταν πως η αποσταθεροποιημένη Συρία μετατράπηκε σε πεδίο ενδο-συστημικού ανταγωνισμού ανάμεσα στο σιτικό και το σουνιτικό υποσύστημα. Σύμφωνα

---

²² Salman Rafi, 'Saudi Arabia-Turkey Alliance: Cooperating or Vying for Supremacy', *Asia Times*, February 29, 2016, <http://goo.gl/Brrzae>

²³ Ian Black, 'Arab States Withdraw Ambassadors from Qatar in Protest at 'Interference'', *The Guardian*, March 5, 2014, <http://goo.gl/DTDz2S>

με την οπτική της Τεχεράνης, η μετατροπή της Συρίας σε ένα κράτος υπό την επιρροή ενός ή περισσοτέρων εκ των σουνιτικών κρατών του συστήματος, θα μετέτρεπε το συριακό έδαφος σε πλατφόρμα προβολής της ισχύος τους. Αυτό θα σήμαινε πως θα είχαν τη δυνατότητα να διευρύνουν την επιρροή τους στο αραβικό κέντρο του συστήματος και να θέσουν σε εφαρμογή τη διαδικασία αποδόμησης της ιρανικής ισχύος και επιρροής.

Υπό αυτό το πρίσμα, η αναβάθμιση της εμπλοκής του Ιράν στη συριακή κρίση ήταν άμεσα συνδεδεμένη με την αντίστοιχη εμπλοκή των σουνιτικών κρατών και την κλιμακούμενη πίεση στην οποία βρέθηκε το καθεστώς Άσαντ από το δεύτερο ήμισυ του 2012. Από τον Νοέμβριο του 2012, το συριακό καθεστώς άρχισε να υποχωρεί και να δέχεται ισχυρά πλήγματα σε στρατηγικά σημεία της Συρίας από τις σουνιτικές αντικαθεστωτικές δυνάμεις²⁴. Ενώ από τον Μάρτιο του 2013, η πίεση προς το καθεστώς Άσαντ κλιμακώθηκε περαιτέρω, καθώς μαχητές της ισλαμιστικής οργάνωσης «Τζάμπχατ Αλ - Νούσρα» κατέλαβαν τη Ράκκα, επαρχιακή πρωτεύουσα στη ανατολική Συρία, ενώ ενετάθησαν και οι επιθέσεις εντός της πρωτεύουσας Δαμασκού²⁵ (βλέπε Χάρτη 5).

Η υποχώρηση των δυνάμεων του Μπασάρ αλ Άσαντ και η απώλεια στρατηγικών εδαφών είχαν θέσει σε άμεσο κίνδυνο την επιβίωση του συριακού καθεστώτος. Αυτό το ενδεχόμενο θα ρευστοποιούσε τις συστημικές γεωπολιτικές συνθήκες και με επίκεντρο τη Συρία θα άνοιγε το πεδίο για την προβολή ισχύος των περιφερειακών ανταγωνιστών του Ιράν και κυρίως της Τουρκίας και της Σαουδικής Αραβίας. Ως αντίδραση στην κλιμακούμενη πίεση των σουνιτικών κέντρων ισχύος, το Ιράν αποφάσισε να αναβαθμίσει την εμπλοκή του στη Συρία από τον Απρίλιο του 2013, έτος επίσημης εμφάνισης του ISIS ως ξεχωριστής ισλαμιστικής κινηματικής οντότητας. Το ιρανικό σχέδιο προέβλεπε τη μεγαλύτερη εμπλοκή της λιβανικής Χεζμπολά και των ιρακινών παραστρατιωτικών

---

²⁴ Dominic Evans, 'Car Bombs Kill 34 in Pro-Assad Damascus Suburb', *Reuters*, November 28, 2012, <http://goo.gl/ctthd6>

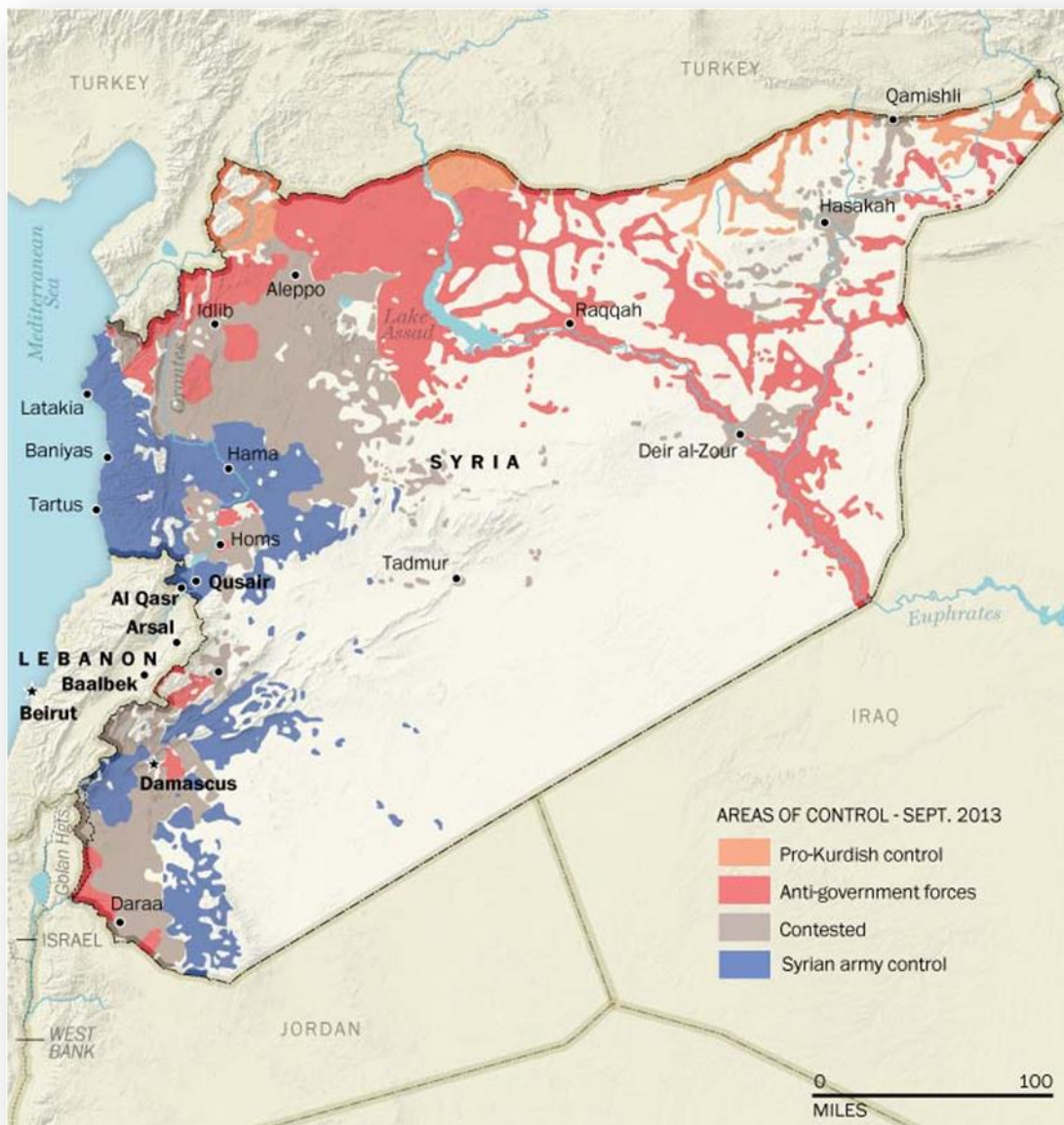
²⁵ 'Damascus Mosque Blast Kills 42 Including Senior Syrian Imam', *Reuters*, March 21, 2013, <http://goo.gl/tRGVpq>

Βλέπε επίσης Anne Barnard, 'Syrian Rebels Hit Central Damascus with Mortar Shells', *The New York Times*, March 25, 2013, <http://goo.gl/CRjF0m>

οργανώσεων εντός των συριακών εδαφών, καθώς και την αύξηση του αριθμού των ιρανικών ειδικών δυνάμεων και στρατιωτικών συμβούλων στη Δαμασκό και σε άλλα αστικά κέντρα της Συρίας. Υπεύθυνος της ιρανικής εμπλοκής στη Συρία ήταν ο στρατηγός Κασέμ Σουλεϊμανί, επικεφαλής της Δύναμης «Αλ Κούντς» των «Φρουρών της Επανάστασης»²⁶.

---

²⁶ Dexter Filkins, 'The Shadow Commander', *The New Yorker*, September 30, 2013, <http://goo.gl/FF8YT3>

***Χάρτης 5:** Η κλιμακούμενη πίεση που δέχθηκε το καθεστώς Άσαντ και η απώλεια εδαφών από τις κυβερνητικές δυνάμεις κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2012 και τις αρχές του 2013 είχαν ως αποτέλεσμα την αναβάθμιση της εμπλοκής του Ιράν και της Χεζμπολά στον Συριακό Πόλεμο (πηγή: *The Washington Post*).*

Ο πρωταρχικός στόχος της αναβάθμισης της ιρανικής εμπλοκής στη Συρία ήταν η στήριξη του καθεστώτος Ασάντ. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, το μπαθιστικό καθεστώς της Δαμασκού προσφέρει στο Ιράν κομβικής σημασίας εδάφη για την ιρανική προβολή ισχύος στο δυτικό μέρος του μεσανατολικού συστήματος. Μέσω των συριακών εδαφών, η Τεχεράνη διατηρεί άμεση πρόσβαση προς τη Χεζμπολά και της επιτρέπει τη μεταφορά των ιρανικών οπλικών συστημάτων προς τη Βηρυτό και τον νότιο Λίβανο²⁷. Μέσω της διατήρησης της στρατιωτικής ισχύος της Χεζμπολά στον Λίβανο και μέσω της δυνατότητός του να την εξοπλίζει, το Ιράν συντηρεί τη δυνατότητα προβολής της ισχύος και επιρροής του στη δυτική πτέρυγα του συστήματος και την Ανατολική Μεσόγειο.

Ο επόμενος στόχος της ιρανικής εμπλοκής κατά την κλιμάκωση του Συριακού Πολέμου ήταν η χάραξη και οριοθέτηση μιας ζώνης επιρροής εντός των εδαφών της Συρίας, που θα παρείχε στο Ιράν τη δυνατότητα να προστατεύσει το καθεστώς Ασάντ αλλά και να διατηρήσει την της πρόσβαση προς τη Χεζμπολά, ακόμη και στην περίπτωση μιας ενδεχόμενης πτώσης του Μπασάρ αλ Ασάντ. Αυτή η ζώνη εκτείνεται από τη Δαμασκό, διασχίζει τη δυτική Συρία και καταλήγει στη μεσογειακή ακτή της βορειοδυτικής Συρίας. Εντός αυτής της ζώνης βρίσκεται ο κύριος αυτοκινητόδρομος της δυτικής Συρίας, οι στρατηγικής σημασίας πόλεις Χομς, Χάμα και Κουσάιρ και ο ρώσικος ναύσταθμος της Ταρσούς. Πρόκειται συνεπώς για μια ζώνη που επιτρέπει τον ανεφοδιασμό της Δαμασκού, τον έλεγχο των συνόρων με τον Λίβανο και την πρόσβαση προς την Ανατολική Μεσόγειο²⁸.

Τα εδάφη του Ιράκ απέκτησαν κομβική σημασία για το Ιράν ως προς τη στήριξη του συριακού καθεστώτος. Εξάλλου, από το 2011 το Ιράν χρησιμοποιούσε τον εναέριο χώρο του Ιράκ για τη μεταφορά οπλικών συστημάτων και άλλης στήριξης προς τη Δαμασκό. Η Τεχεράνη κινητοποίησε τις σιιτικές πολιτοφυλακές και παραστρατιωτικές

---

²⁷ Milani, 'Why Tehran Won't Abandon Assad(ism)', pp. 79-93.

²⁸ Joyce Karam, 'Iran's Plan for Syria Without Assad', *The National Interest*, December 30, 2015,

<http://goo.gl/B3oyf0>

Βλέπε επίσης, Anne Barnard, 'Syria Increasingly Disintegrates in Crucible of War', *The New York Times*, July 15, 2015, <http://goo.gl/3cuYe1>

Βλέπε επίσης, Samia Nakhoul, 'Syrian Insurgents Carve Out Fiefdoms in de facto Partition', *Reuters*, July 29, 2015, <http://goo.gl/0thuzm>

οργανώσεις, καθώς και πολλούς σίιτες εθελοντές, που άρχισαν να μεταβαίνουν στη Συρία για την υποστήριξη των δυνάμεων του Μπασάρ αλ Άσαντ. Οι βασικές σιιτικές παραστρατιωτικές οργανώσεις ήταν η «Ασαΐμπ Αχλ αλ Χαλκ» και η «Καταΐμπ Χεζμπολά»²⁹. Τα μέλη των σιιτικών παραστρατιωτικών οργανώσεων και οι άλλοι εθελοντές κινητοποιήθηκαν με επιδίωξη την προστασία της ιερής σιιτικής τοποθεσίας Σαγίντα Ζεϊνάμπ, το σιιτικό τέμενος όπου βρίσκεται ο τάφος της κόρης του πρώτου σίιτη Ιμάμη, Αλί Ιμπν Αμπί Ταλίμπ. Οι Ιρακινοί εθελοντές που μεταφέρονταν στη Δαμασκό ενετάσσοντο στην «Ταξιαρχία Αμπού αλ Φαντλ αλ Αμπάς» (Kataib Abu al Fadl al Abbas), η οποία έχει λάβει την ονομασία της από τον γιό του Ιμάμη Αλί και αδελφό της Ζεϊνάμπ³⁰.

Ο στρατηγικός ρόλος της λιβανικής Χεζμπολά

Στο επίκεντρο των ιρανικών σχεδιασμών για τον Συριακό Πόλεμο ήταν η λιβανική Χεζμπολά. Οι γεωστρατηγικοί στόχοι της Χεζμπολά ταυτίζονταν με εκείνους της Τεχεράνης, καθώς μια ενδεχόμενη πτώση του Μπασάρ αλ Άσαντ θα αφαιρούσε από τη σιιτική οργάνωση την πρόσβαση στα εδάφη της Συρίας και θα την απομόνωνε μεταξύ των μεσογειακών ακτών, των ισραηλινών συνόρων στα νότια, του σουνιτικού βορρά του Λιβάνου και του νέου και πιθανότατα σουνιτικού καθεστώτος της Συρίας στα ανατολικά. Συνεπώς, το σοβαρό ενδεχόμενο της ανατροπής του καθεστώτος Ασάντ έθετε τη Χεζμπολά ενώπιον μιας πρόκλησης υπαρξιακών διαστάσεων³¹.

---

²⁹ Martin Chulov, 'Controlled by Iran, the Deadly Militia Recruiting Iraq's Men to Die in Syria', *The Guardian*, March 12, 2014, <http://goo.gl/ntBr3Q>

³⁰ Salhy al-Souadad, 'Iraqi Shiites Flock to Assad's Side as Sectarian Split Widens', *Reuters*, June 19, 2013, <http://goo.gl/ba741F>

³¹ Samia Nakhoul, 'Special Report: Hezbollah Gambles All In Syria', *Reuters*, September 26, 2013, <http://goo.gl/UBldoq>

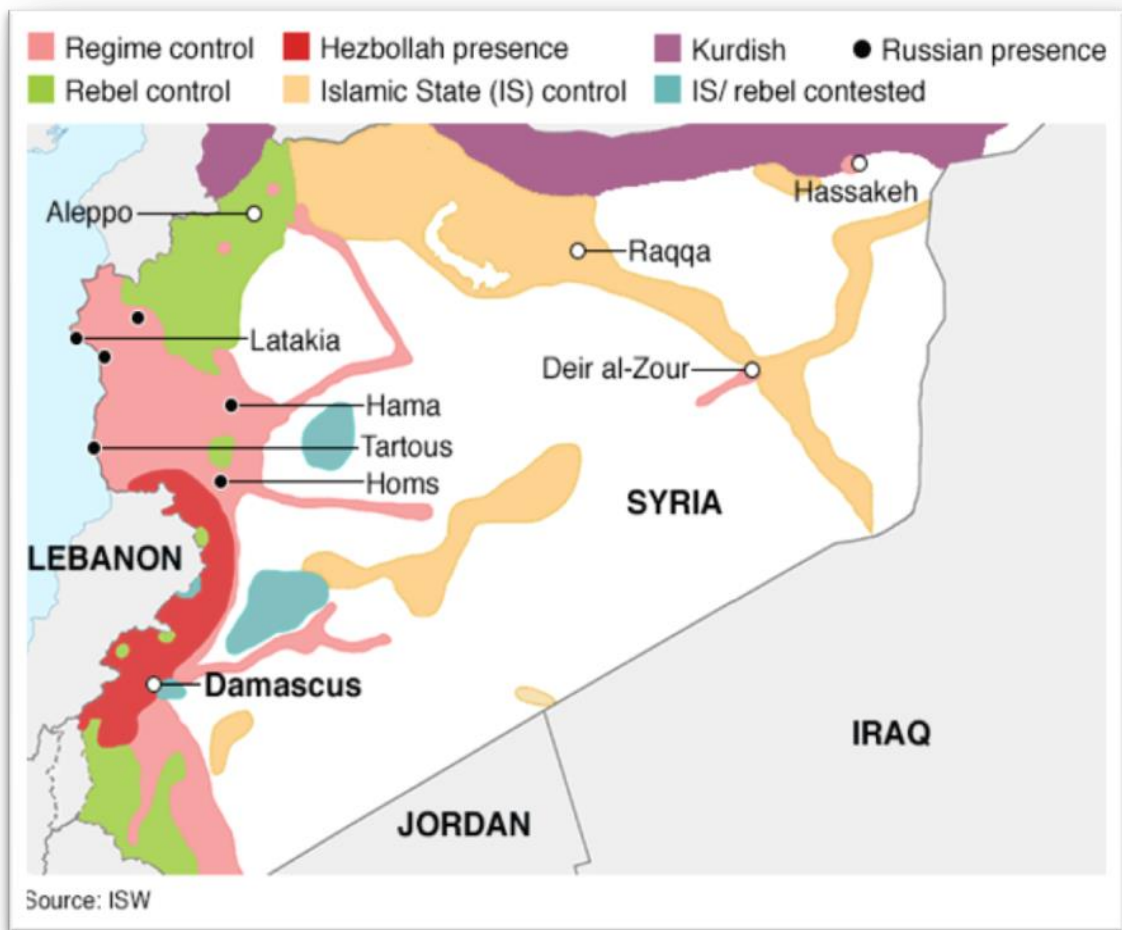
Βλέπε επίσης, Anne Barnard, 'By Inserting Itself Into Syrian War, Hezbollah Makes Dramatic Gamble', *The New York Times*, May 27, 2013, <http://goo.gl/g3ykT3>

Ο πρωταρχικός στόχος της αναβαθμισμένης εμπλοκής της Χεζμπολά στη συριακή κρίση ήταν η προστασία του καθεστώτος Άσαντ. Δεύτερος στόχος, η αποτροπή της ανάδυσης των αρνητικών συνθηκών που θα οδηγούσαν στην επικίνδυνη απομόνωση της λιβανικής οργάνωσης. Ειδικότερα, η άμεση εμπλοκή της Χεζμπολά εντός της Συρίας στόχευε στην υποστήριξη των κυβερνητικών δυνάμεων του Μπασάρ αλ Άσαντ και στον έλεγχο των συριακών εδαφών κατά μήκος της κοιλάδας Μπεκάα και των συνόρων του Λιβάνου (βλέπε Χάρτη 6). Συνεπώς, η αναβαθμισμένη εμπλοκή της Χεζμπολά στον Συριακό Πόλεμο πραγματοποιήθηκε με σκοπό τη διατήρηση της πρόσβασης προς τα εδάφη της Συρίας και κατά συνέπεια στα ιρανικά και συριακά οπικά συστήματα.

Η αρχή της αναβαθμισμένης εμπλοκής της Χεζμπολά εντός της Συρίας πραγματοποιήθηκε τον Μάιο του 2013, κατά τη διάρκεια της μάχης για την ανακατάληψη της πόλης Κουσάιρ από τις δυνάμεις του καθεστώτος Άσαντ. Στα μέσα του Μαΐου του 2013, μια επίλεκτη μονάδα της Χεζμπολά, υποστηριζόμενη από μονάδες του συριακού στρατού, εξαπέλυσε μια επίθεση για την ανακατάληψη της πόλης από τις αντικαθεστωτικές δυνάμεις. Το Κουσάιρ, με πληθυσμό περίπου 50.000 κατοίκων, βρίσκεται 35 χιλιόμετρα νοτιοδυτικώς της Χομς και ελέγχει τον στρατηγικής σημασίας αυτοκινητόδρομο που ενώνει τη Δαμασκό με την μεσογειακή ακτή της Συρίας (βλέπε Χάρτη 7). Σύμφωνα με δημοσιογραφικές αναφορές, κατά τη διάρκεια της πολυήμερης μάχης, η Χεζμπολά ανέπτυξε 2.000 επίλεκτους μαχητές της και είχε περίπου 150 με 200 απώλειες. Στις 5 Ιουνίου 2013, το Κουσάιρ πέρασε εκ νέου υπό τον έλεγχο του καθεστώτος Άσαντ με τη καθοριστική συμβολή των μονάδων της Χεζμπολά³².

---

³² Martin Chulov, 'Syrian Town of Qusair Falls to Hezbollah in Breakthrough for Assad', *The Guardian*, June 5, 2013, <http://goo.gl/vhv3bM>

Χάρτης 6: Οι αρχικοί και βασικοί στόχοι της άμεσης εμπλοκής της Χεζμπολά στον Συριακό Πόλεμο ήταν η υποστήριξη του καθεστώτος Άσαντ και ο έλεγχος των συριακών εδαφών πέριξ των λιβανικών συνόρων και της στρατηγικής σημασίας κοιλάδας Μπεκάα. Στον χάρτη διακρίνεται με κόκκινο χρώμα η περιοχή που από το 2013 έθεσε υπό τον έλεγχό της η λιβανική Χεζμπολά. (πηγή: Institute for the Study of War).

Χάρτης 7: Η κομβικής σημασίας μάχη του Κουσάιρ (πηγή: The Guardian).

Από το δεύτερο ήμισυ του 2013, η Χεζμπολά επεξέτεινε τις στρατιωτικές της δραστηριότητες εντός της Συρίας, με στόχο τη στήριξη των κυβερνητικών δυνάμεων σε μεγάλο εύρος της συριακής επικράτειας³³. Ειδικότερα, οι μονάδες της Χεζμπολά επικεντρώθηκαν στην κατάληψη της οροσειράς Καλαμούν, ανάμεσα στη Δαμασκό και τα σύνορα του Λιβάνου, η οποία επιτρέπει τον έλεγχο του αυτοκινητοδρόμου που ενώνει

---

³³ Allan Cowell and Anne Barnard, 'Hezbollah Chief Says His Forces Will Stay in Syria', *The New York Times*, 14 November 2013, <http://goo.gl/skqygg>

τη συριακή πρωτεύουσα με τη βορειοδυτική Συρία και τον Λίβανο³⁴. Από το 2015, η Χεζμπολά ενέτεινε περαιτέρω και βαθύτερα την εμπλοκή της εντός της Συρίας και συμμετείχε σε στρατιωτικές επιχειρήσεις στο Χαλέπι³⁵.

1.4 Η νέα φάση του Συριακού Πολέμου: η εμπλοκή της Ρωσίας, το Ιράν και οι σουνιτικές δυνάμεις

Η στρατιωτική επέμβαση της Ρωσίας στον Συριακό Πόλεμο από τον Σεπτέμβριο του 2015 πρέπει να αναλυθεί, κυρίως, υπό το πρίσμα της επιδίωξης της Μόσχας για την επιστροφή της ρωσικής ισχύος στο σύστημα της Μέσης Ανατολής, καθώς και την ενίσχυση της θέσης της στο υπερσυστημικό επίπεδο. Ο πρωταρχικός στόχος της ρωσικής εμπλοκής ήταν η αποτροπή της ανατροπής του καθεστώτος Άσαντ. Το συριακό καθεστώς αποτελεί έναν ιστορικό στρατηγικό εταίρο της Μόσχας στη Μέση Ανατολή, ενώ το λιμάνι Ταρσός στη βορειοδυτική Συρία αποτελεί τη μοναδική ναυτική βάση που διαθέτει η Ρωσία στην Ανατολική Μεσόγειο.

Μέσω της στήριξης του καθεστώτος Άσαντ, η Μόσχα επιδιώκει να αυξήσει την προβολή της ισχύος και επιρροής της σε μια περιοχή που κατά τη διάρκεια της ψυχροπολεμικής περιόδου διέθετε σημαντικά γεωστρατηγικά ερείσματα και υψηλό βαθμό επιρροής. Ο Fyodor Lukyanov, επικεφαλής του Συμβουλίου Εξωτερικής και Αμυντικής Πολιτικής στη Μόσχα, δήλωσε σε πρόσφατη ανάλυση της Wall Street Journal αναφορικά με τη ρωσική πολιτική στη Συρία και τη Μέση Ανατολή³⁶: «η Μέση Ανατολή αποτελεί ένα δρόμο ώστε να αναδειχθεί πως η περίοδος της απουσίας της Ρωσίας από τη διεθνή σκηνή ως κράτος πρώτης γραμμής έχει τελειώσει».

---

³⁴ Ben Hubbard, 'Syrian Forces Press Rebels with Gains', *The New York Times*, 28 November 2013, <http://goo.gl/Lftwd7>

³⁵ Liz Sly and Mustafa Salim, 'Iran Backs Assad in Battle for Aleppo with Proxies, Ground Troops', *The Washington Post*, October 19, 2015, <https://goo.gl/HLjdOW>

³⁶ Yaroslav Trofimov, 'Russia's Long Road to the Middle East', *The Wall Street Journal*, May 27, 2016, <http://goo.gl/zVZL1W>

Επιπλέον, μόνιμος στόχος της Μόσχας παραμένει η αποτροπή της περαιτέρω επεκτάσεως των ισλαμιστικών οργανώσεων στο κέντρο του μεσανατολικού συστήματος. Η Ρωσία αντιμετωπίζει την επέκταση του σουνιτικού ισλαμιστικού милитарισμού και κυρίως του «Ισλαμικού Κράτους» ως μέγιστη απειλή για τη ρωσική εθνική ασφάλεια. Από την αρχή της συριακής κρίσης, η άνοδος και επέκταση του ισλαμιστικού милитарισμού αποτέλεσε μια βασική ανησυχία της Μόσχας όσον αφορά την περιφερειακή ασφάλεια, αλλά και την ίδια την εθνική ασφάλεια της Ρωσίας³⁷.

Ακόμη, στον πυρήνα της ρωσικής στήριξης και εμπλοκής στον Συριακό Πόλεμο βρίσκεται η απόρριψη του δόγματος της καθεστωτικής αλλαγής, την οποία η Μόσχα έχει συνδέσει με την αμερικανική πολιτική στη Μέση Ανατολή και την Ανατολική Ευρώπη. Η θέση της Μόσχας αναφορικά με τη Συρία είναι πως η κυβέρνηση με επικεφαλής τον Μπασάρ αλ Άσαντ αποτελεί το μοναδικό κέντρο εξουσίας στη Συρία το οποίο διαθέτει την απαραίτητη νομιμοποίηση και υπό αυτό το πρίσμα, οποιαδήποτε προσπάθεια ανατροπής του δεν διαθέτει έρεισμα με βάση το διεθνές δίκαιο³⁸.

Η ρωσική στρατιωτική εμπλοκή στη Συρία και η ενίσχυση που αυτή προσέφερε στο καθεστώς Άσαντ, ώθησαν την Τουρκία και τη Σαουδική Αραβία σε εξομάλυνση των διαφορών τους και σε εμβάθυνση της συνεργασίας τους όσον αφορά τον Συριακό Πόλεμο. Ειδικότερα για την Τουρκία, η εκ νέου προσέγγιση με τη Σαουδική Αραβία κατέστη επιτακτική ανάγκη μετά τη ραγδαία επιδείνωση των σχέσεων της με τη Ρωσία, με αποκορύφωμα την κατάρριψη του ρωσικού μαχητικού αεροσκάφους τον Νοέμβριο του 2015. Το Φεβρουάριο του 2016, Άγκυρα και Ριάντ προχώρησαν σε συμφωνία για το μεγαλύτερο συντονισμό των δυνάμεών τους, που προέβλεπε τη στάθμευση σαουδαραβικών μαχητικών αεροσκαφών στην τουρκική αεροπορική βάση Ινσιρλίκ και τη διενέργεια στρατιωτικής άσκησης με τίτλο «Βόρειος Κεραυνός»³⁹. Παράλληλα, η Άγκυρα προχώρησε στη σύναψη συμφωνίας με τη Ντόχα για τη δημιουργία κοινής

---

³⁷ Ibid

³⁸ Dmitri Trenin, 'Russia Is Defending Its Own Interests with Its Stance on Syria', *Financial Times*, October 2, 2013, <http://goo.gl/ONRN8v>

³⁹ Faisal al Yafai, 'Saudi Arabia's Two War Doctrine Becomes a Reality', *The National*, February 16, 2016, <http://goo.gl/gSuxtl>

στρατιωτικής βάσεως στο Κατάρ⁴⁰, ενώ η Ντόχα εξομάλυνε επίσης τις σχέσεις της με το Ριάντ.

Από την άλλη πλευρά, το Ιράν αναβάθμισε περαιτέρω την εμπλοκή του στον Συριακό Πόλεμο και προχώρησε σε μεγαλύτερο συντονισμό των ενεργειών του με τη Ρωσία. Ειδικότερα, το Ιράν ενίσχυσε την παρουσία των σιιτικών πολιτοφυλακών του Ιράκ ως υποστηρικτική δύναμη προς τις ήδη υπάρχουσες μονάδες της λιβανικής Χεζμπολά και των “Φρουρών της Επανάστασης”, αλλά και σε μεγαλύτερη παρουσία στελεχών των ιρανικών ειδικών δυνάμεων με στόχο την ανακατάληψη του Χαλεπίου από το καθεστώς Άσαντ. Στη μάχη του Χαλεπίου συμμετέχουν επίσης ρωσικά μαχητικά, που προσφέρουν αεροπορική κάλυψη στις συριακές και ιρανικές μονάδες και τη Χεζμπολά⁴¹. Ο βαθύτερος συντονισμός ανάμεσα στον σιιτικό, υποσυστημικής κλίμακος, άξονα και τη Ρωσία, επεβεβαιώθη τον Ιούνιο του 2016, όταν οι υπουργοί Αμύνης του Ιράν, της Ρωσίας και της Συρίας συνηντήθησαν στην Τεχεράνη⁴².

Εν τω μεταξύ, τον Μάρτιο του 2016, μονάδες του Συριακού Στρατού, της Χεζμπολά και των ρωσικών Ειδικών Δυνάμεων ανακατέλαβαν την ιστορική περιοχή της Παλμύρας από το «Ισλαμικό Κράτος»⁴³. Αυτή η εξέλιξη επέτρεψε στις δυνάμεις του Μπασάρ αλ Άσαντ και των συμμάχων του να προωθηθούν προς άλλες περιοχές που κατέχει το «Ισλαμικό Κράτος» στην κεντρική Συρία, όπως στο Ντέιρ αζ Ζορ και τη Ράκκα και προς μια νέα ανακατανομή ισχύος στο εξαιρετικά ρευστό πεδίο του Συριακού Πολέμου⁴⁴.

Συμπέρασμα πρώτου κεφαλαίου

---

⁴⁰ Tom Finn, ‘Turkey to Set Up Qatar Military Base to Face ‘Common Enemies’, *Reuters*, December 16, 2015, <http://goo.gl/fwsTsy>

⁴¹ Tom Perry, ‘Syrian Army and Allies Launch Attack South of Aleppo’, *Reuters*, April 6, 2016, <http://goo.gl/8gpYME>

⁴² ‘Russia, Iran Coordinate with Syria in Tehran Talks’, *Al Monitor*, 9 June, 2016, <http://goo.gl/17U80T>

⁴³ Thomas Gibbons-Neff, ‘How Russian Special Forces are Shaping the Fight in Syria’, *The Washington Post*, March 29, 2016, <https://goo.gl/INUjV0>

⁴⁴ Perry, ‘Syrian Army’.

Για την Τουρκία, τη Σαουδική Αραβία και το Κατάρ, η συριακή κρίση αποτέλεσε ένα, σιιτικής ταυτότητας, γεωστρατηγικό ρήγμα, μέσω του οποίου επιδίωξαν να μειώσουν την ισχύ του Ιράν στο μεσανατολικό σύστημα. Η κλιμάκωση του Συριακού Πολέμου, από το 2012, εντατικοποίησε τον περιφερειακό ανταγωνισμό ανάμεσα στο σουνιτικό και το σιιτικό υποσύστημα, καθώς Άγκυρα, Ριάντ και Ντόχα επιδίωξαν να ανατρέψουν το καθεστώς Άσαντ και να επιφέρουν ένα καίριο πλήγμα στον γεωστρατηγικό σχεδιασμό της Τεχεράνης.

Η κλιμάκωση του περιφερειακού ανταγωνισμού ανάμεσα στο σουνιτικό και το σιιτικό υποσύστημα με επίκεντρο τη διαμελισμένη Συρία είχε ως αποτέλεσμα την εξέλιξη τριών διαφορετικών φάσεων ανακατανομής της ισχύος στο εξαιρετικά ρευστό και ασταθές συριακό πεδίο.

1. Η πρώτη φάση ανακατανομής της ισχύος στον Συριακό Πόλεμο εξελίχθη από το 2012 έως τα μέσα του 2013, όταν η κλιμακούμενη πίεση η ασκουμένη από τα σουνιτικά κέντρα ισχύος του συστήματος είχε ως αποτέλεσμα τη σημαντική απώλεια εδαφών από τις δυνάμεις του συριακού καθεστώτος, το οποίο, τον Μάρτιο του 2013, έδειχνε να βρίσκεται στα πρόθυρα της κατάρρευσης.
2. Η αναβάθμιση της εμπλοκής του σιιτικού υποσυστήματος από τον Απρίλιο του 2013, ως αντίδραση στην κλιμακούμενη πίεση του σουνιτικού υποσυστήματος, οριοθέτησε την αρχή μιας δεύτερης φάσης ανακατανομής ισχύος στον Συριακό Πόλεμο. Η μεγαλύτερη εμπλοκή του Ιράν, σε συνδυασμό με την καταλυτική εμπλοκή της λιβανικής Χεζμπολά στη Συρία και των ιρακινών σιιτικών πολιτοφυλακών προκάλεσε νέα ανακατανομή της ισχύος, αυτή τη φορά υπέρ του καθεστώτος Άσαντ. Οι ιρανικές Ειδικές Δυνάμεις και η Χεζμπολά κατάφεραν να ενισχύσουν το καθεστώς Άσαντ στη Δαμασκό και να ελέγξουν τη ζωτικής σημασίας ζώνη που ξεκινά από τη συριακή πρωτεύουσα, εκτείνεται κατά μήκος των λιβανικών συνόρων και καταλήγει στις μεσογειακές ακτές της Συρίας, όπου βρίσκεται η Λατάκια, προπύργιο του αλαουιτικού καθεστώτος Άσαντ και ο ρωσικός ναύσταθμος της Ταρσούς. Παράλληλα, βρισκόταν σε εξέλιξη ένας ενδο-σουνιτικός ανταγωνισμός ανάμεσα στην Τουρκία και τη Σαουδική Αραβία, καθώς και ανάμεσα στη Σαουδική Αραβία και το Κατάρ, με στόχο την ηγεμονία

του σουνιτικού υποσυστήματος και με επίκεντρο την πολιτική κατάσταση της Αιγύπτου, αλλά και το μέλλον της Συρίας. Ακόμη, το κενό ισχύος που είχε δημιουργηθεί στο ρευστό συριακό πεδίο και η εμπλοκή των σουνιτικών κέντρων ισχύος είχαν ως αποτέλεσμα την επέκταση σουνιτικών ισλαμιστικών οργανώσεων κυρίως στην ανατολική, βόρεια και κεντρική Συρία, καθώς και την ανάδυση των Συροκουρδικών εθνοτικών διεκδικήσεων στη βορειοανατολική Συρία.

3. Η ρωσική στρατιωτική εμπλοκή, τον Σεπτέμβριο του 2015, σηματοδότησε μια τρίτη φάση ανακατανομής της ισχύος στον Συριακό Πόλεμο. Η ρωσική εμπλοκή, σε συντονισμό με τις ιρανικές δυνάμεις, τη Χεζμπολά και τις σιιτικές πολιτοφυλακές εδραίωσαν περαιτέρω τη θέση του καθεστώτος Άσαντ στη Δαμασκό και τη δυτική Συρία, απώθησαν το «Ισλαμικό Κράτος» στην κεντρική Συρία και αύξησαν τα εδαφικά κέρδη του συριακού στρατού στην περιοχή του Χαλεπίου.

Κεφάλαιο δεύτερο

Ζητήματα ενέργειας και ενεργειακής ασφάλειας, περιφερειακοί ανταγωνισμοί στο γεωπολιτικό σύστημα

2.1 Ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια

Από το 2011 και εντεύθεν το γεωπολιτικό σύμπλοκο της Μέσης Ανατολής με επίκεντρο την Συριακή κρίση έχει απασχολήσει και επηρεάσει την Ευρώπη πολλαπλώς, σε πολλούς τομείς της πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας. Ένας τομέας, ο οποίος έχει παραβλεφθεί σε μεγάλο βαθμό από τους αναλυτές, αλλά διαδραματίζει εξαιρετικά σημαντικό ρόλο στην Συριακή κρίση είναι ο ενεργειακός. Πράγματι, αποτελεί εξαιρετικά χρήσιμο ερευνητικό εγχείρημα να διαπιστώσουμε σε ποιόν βαθμό η ενέργεια και η ενεργειακή ασφάλεια, (γεωπολιτικοί παράγοντες στην παρούσα ανάλυση), ιδιαίτερα της Ευρώπης συνδέονται και επηρεάζουν τα τεκταινόμενα στο γεωπολιτικό σύστημα της Μέσης Ανατολής, με επίκεντρο τον Συριακό πόλεμο.

Πρώτα από όλα οφείλουμε να αναλύσουμε πως η ίδια η Ευρωπαϊκή Ένωση αντιλαμβάνεται τον εαυτό της ως παγκόσμιο καταναλωτή ενεργείας⁴⁵: *«Το Ευρωπαϊκό σύστημα ενεργείας σε αριθμούς: Τα τελευταία δεδομένα καταδεικνύουν ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση εισάγει το 53% της ενεργείας της με κόστος περί τα 400 δις ευρώ, γεγονός που την καθιστά τον μεγαλύτερο εισαγωγέα ενεργείας στον κόσμο. Έξι από τα Κράτη Μέλη της εξαρτώνται από έναν και μοναδικό προμηθευτή για την συνολικές εισαγωγές τους σε φυσικό αέριο, και ως εκ τούτου παραμένουν ιδιαιτέρως ευάλωτα σε πιθανές ξαφνικές αναταραχές στην διαδικασία της προμήθειας. Έχει επίσης υπολογιστεί ότι για κάθε πρόσθετο 1% στην αύξηση της οικονομίας στην κατανάλωση,*

---

⁴⁵ *Energy Union Package, A Framework Strategy for a Resilient Energy Union with a Forward-Looking Climate Change Policy, Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee, The Committee of the Regions and The European Investment Bank, European Union, Brussels, 25.2.2015, COM(2015) 80 final, pp.2-3.*

μειώνεται η εισαγωγή φυσικού αερίου κατά 2.6%⁴⁶, Το 75% του ενεργειακού αποθέματος των ευρωπαϊκών κατοικιών είναι χαμηλής ενεργειακής απόδοσης. Το 94% των μεταφορών βασίζεται σε προϊόντα πετρελαίου, εκ των οποίων εισάγεται το 90%. Ως σύνολο, η ΕΕ δαπάνη άνω των 120 δις ετησίως - άμεσα ή έμμεσα - για ενεργειακές επιδοτήσεις, συχνά χωρίς να δικαιολογείται κάτι τέτοιο⁴⁷. Μόνο ως το 2020, υπάρχει ανάγκη για επενδύσεις άνω του 1 τρις στον ενεργειακό τομέα της ΕΕ⁴⁸. Η τιμή της χονδρικής της ηλεκτρικής ενέργειας για τις ευρωπαϊκές χώρες κυμαίνεται σε χαμηλά επίπεδα, εντούτοις είναι ακόμα 30% υψηλότερη από ότι στις ΗΠΑ. Επίσης, μετά από πρόσθετους φόρους στην τιμή της ηλεκτρικής ενέργειας για τους καταναλωτές-νοικοκυριά, η τιμή αυξήθηκε κατά μέσο όρο κατά 4,4% από το 2012 στο 2013, ενώ οι τιμές χονδρικής του φυσικού αερίου εξακολουθούν να είναι περισσότερο από δύο φορές υψηλότερες από τις αντίστοιχες στις ΗΠΑ⁴⁹. Η διαφορά τιμής της ενέργειας εν συγκρίσει με άλλες οικονομίες έχει αντίκτυπο στην ανταγωνιστικότητα της βιομηχανίας [της ΕΕ], κυρίως των ιδιαίτερος ενεργοβόρων κλάδων της. Οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις ανανεώσιμων πηγών ενέργειας έχουν ετήσιο κύκλο εργασιών της τάξεως των 129 δις και απασχολούν πάνω από ένα εκατομμύριο ανθρώπους⁵⁰. Οι επιχειρήσεις της ΕΕ έχουν μερίδιο ύψους 40% όλων των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας για τις τεχνολογίες ανανεώσιμων πηγών ενέργειας⁵¹. Η πρόκληση για την Ευρώπη είναι να διατηρήσει τον ηγετικό της ρόλο στις παγκόσμιες επενδύσεις στον τομέα των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας»^{52,53}.

---

⁴⁶ Communication 'Energy Efficiency and its contribution to energy security and the 2030 Framework for climate and energy policy', COM (2014)520.

⁴⁷ European Energy Security Strategy, COM (2014) 330.

⁴⁸ Commission estimates. The IEA estimates that EUR 1.3 trillion are needed by 2025 in generation, transport and distribution.

⁴⁹ Calculations of DG Energy based on Platts market reports and IEA data for first half of 2014.

⁵⁰ Eur' Observateur 2014 report

⁵¹ Compared to a 32% EU share in overall global patents

⁵² UNEP-BNEF Global Trends in Renewable Energy Investments 2014

⁵³ *Energy Union Package, A Framework Strategy for a Resilient Energy Union with a Forward-Looking Climate Change Policy*, Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee, The Committee of the Regions and The European Investment Bank, European Union, Brussels, 25.2.2015, COM(2015) 80 final, pp.2-3

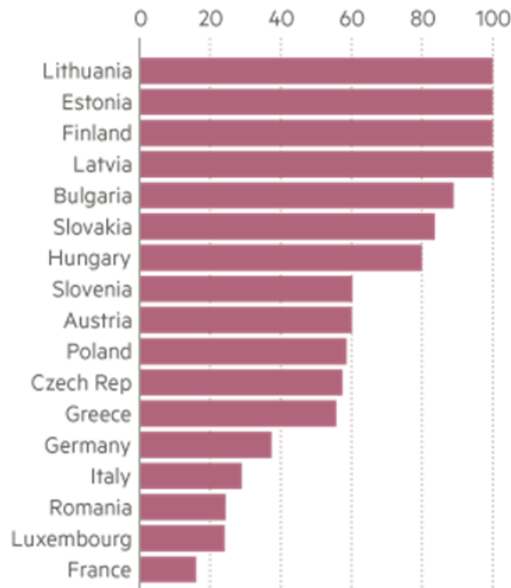
2.2 Οι ενεργειακές σχέσεις της Ευρώπης με την Μόσχα

Η ενεργεία ανέκαθεν αποτελούσε ένα πολύ σημαντικό, εάν όχι τον καθοριστικό παράγοντα στις πολιτικο-οικονομικές σχέσεις της Ευρώπης με την Μόσχα. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, ως ένας υπερεθνικός οργανισμός, εισάγει κατά μέσο όρο περίπου το 30% του φυσικού αερίου που καταναλώνει για βιομηχανικούς και οικιακούς σκοπούς από την Ρωσία και συγκεκριμένα από την κρατικό κολοσσό της Gazprom. Σε επίπεδο κρατών-μελών, το ποσοστό αυτό μειώνεται σε χώρες που καταναλώνουν διαφορετικό είδος ενέργειας. Ενδεικτικά, παρ' όλη την μείωση στην παραγωγή πετρελαίου, η Ρουμανία έχει εξασφαλίσει την επάρκεια στο ενεργειακό μείγμα σε μεγάλο βαθμό ακριβώς διότι αποτελεί πετρελαιοπαραγωγό κράτος, ενώ η Γαλλία αξιοποιεί αδιαλείπτως τη χρήση της πυρηνικής ενέργειας από τη δεκαετία του 1960.

Εν αντιθέσει, σχεδόν το σύνολο των κρατών της ανατολικής Ευρώπης είναι απολύτως εξηρημένα από το ρωσικό φυσικό αέριο, σε ποσοστό που κυμαίνεται μεταξύ 80-100%. Τέτοια κράτη είναι η Λιθουανία, η Λετονία, η Εσθονία, η Μολδαβία, η Σλοβακία, η Βουλγαρία, η Ουγγαρία και η Πολωνία. (βλέπε πίνακες 1 και 2). Επίσης, παρά την επιτυχημένη απόπειρα μερικής διαφοροποίησης της πηγής εισαγωγής και αποθηκεύσεως ενεργειακών αποθεμάτων, κυρίως μετά την κρίση του 2009 και εντεύθεν, υπάρχουν σημαντικά κράτη στον πυρήνα της Ευρωπαϊκής Ένώσεως, τα οποία εξαρτώνται εκτενώς από το ρωσικό φυσικό αέριο αναφορικώς με την κατανάλωση των βιομηχανιών τους και των οικιακών νοικοκυριών, όπως η Γερμανία, η Αυστρία και η Ιταλία.

Gas supplied by Russia

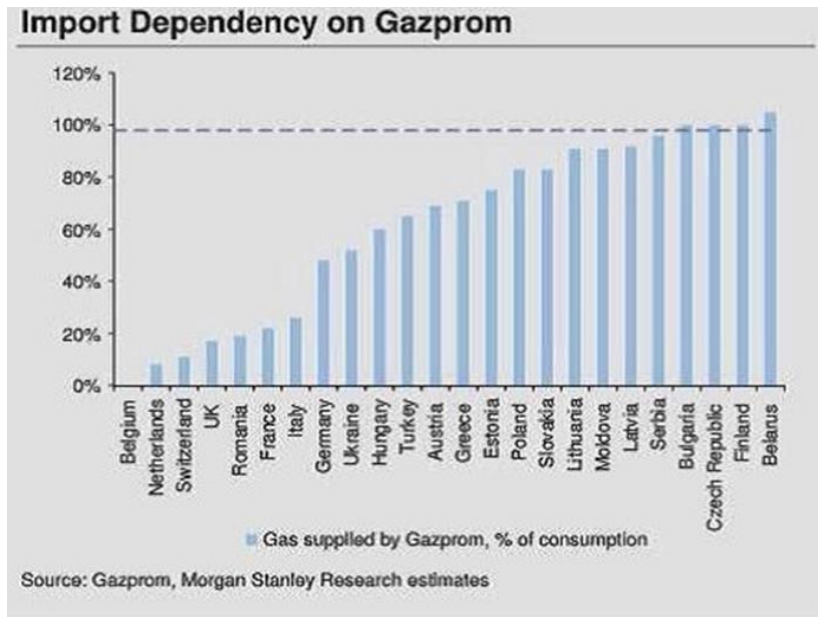
Per cent of total, 2012

Source: Eurogas

FT

Πίνακας 1: Φυσικό αέριο προερχόμενο εκ Ρωσίας (πηγή: Financial Times, 15 Οκτωβρίου 2014)

Source: Gazprom, Morgan Stanley Research estimates

Πίνακας 2: Εξάρτηση εισαγωγών φυσικού αερίου από Gazprom (πηγή: Gazprom, Morgan Stanley Research Estimates)

2.3 Τα όρια των σχέσεων της Ε.Ε. με την Μόσχα

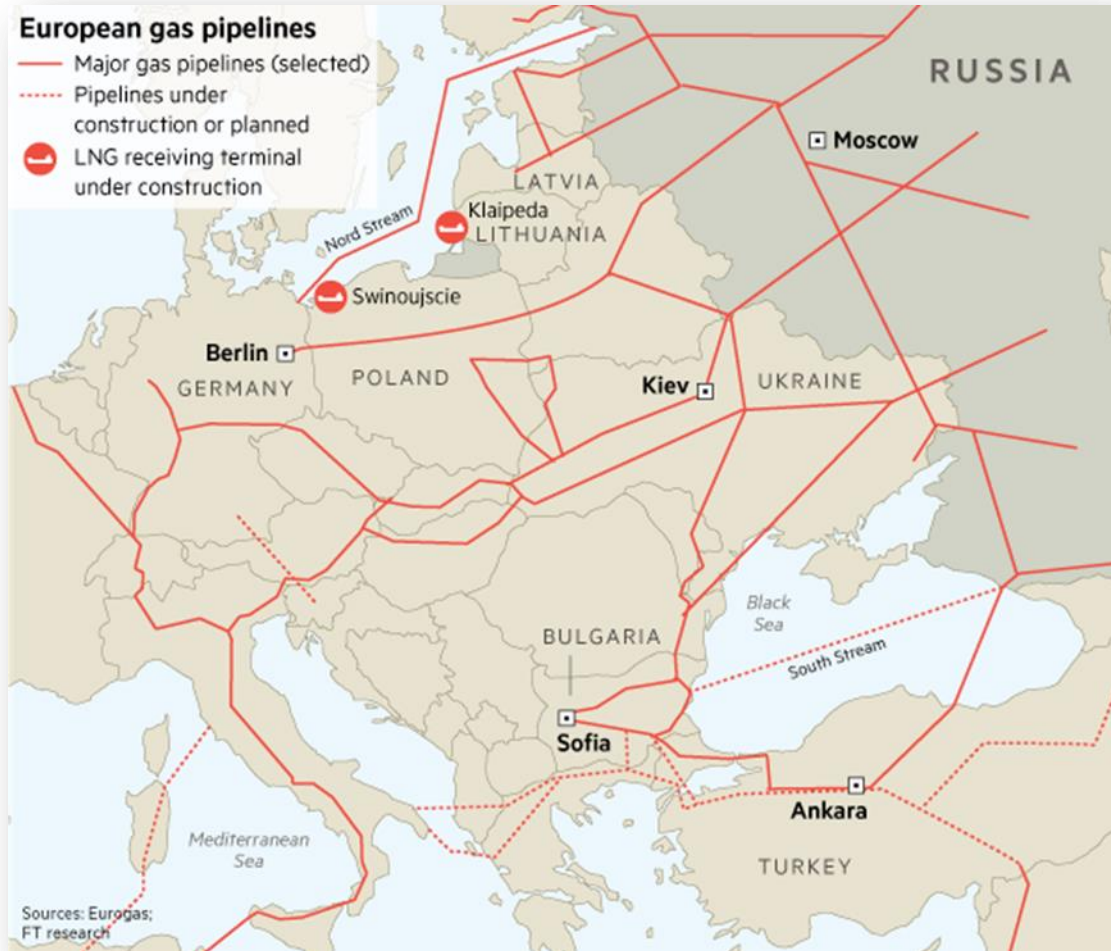
Η πρόσφατη Ρωσο-Ουκρανική κρίση, έδωσε την ευκαιρία για την εξαγωγή δύο σημαντικών συμπερασμάτων σε σχέση με την ενεργειακή μεταβλητή, ως γεωπολιτικό παράγοντα συσχέτισης μεταξύ ΕΕ-Ρωσίας. Πρώτον, ότι τα αμοιβαία συμφέροντα που εξυπηρετούνται από την εν λόγω σχέση, είναι κολοσσιαίου μεγέθους, ώστε η συνέχιση της ενεργειακής σχέσης ΕΕ-Ρωσίας, ουδέποτε αμφισβητήθηκε πρακτικώς. Δεύτερον, ότι παρά την ευθυγράμμιση Βρυξελλών-Βερολίνου-Μόσχας σε ενεργειακό επίπεδο, τέτοιου είδους και εντάσεως κρίσεις θέτουν σε κίνδυνο αφ' ενός τα πολιτικά θεμέλια ή τουλάχιστον περιορίζουν τα αμοιβαία κέρδος από αυτή, αφετέρου σημαίνουν «ενεργειακό συναγερμό», όπως συνέβη στις κρίσεις του 2006 κι του 2009, στο διοικητικό κέντρο των Βρυξελλών, εν όψει του φλέγοντος θέματος της ευρωπαϊκής ενεργειακής ασφαλείας. Κατά συνέπεια, δεν είναι περιεργο γιατί ευθύς αμέσως μετά την κλιμάκωση της Ρωσο-Ουκρανικής κρίσης κατά το 2^ο τετράμηνο του 2013, η ΕΕ άρχισε να αναζητά τρόπους και να δραστηριοποιείται σε διαδικασίες, οι οποίες θα μείωναν την ενεργειακή της εξάρτηση από την Μόσχα. Οι ευρωπαϊκές προσπάθειες απέδωσαν τους πρώτους καρπούς μετά την ενεργειακή κρίση του 2006, εντούτοις, μόνο μετά την δριμεία Ρωσο-Ουκρανική κρίση του 2009, η Ευρωπαϊκή Ένωση άρχισε να ασχολείται συστηματικώς με το ζήτημα της ενεργειακής της ασφαλείας.

Πράγματι, οι σχετικά πρόσφατες ευρωπαϊκές προσπάθειες διαφοροποίησης προμηθευτών ενεργειακού μείγματος έχουν ελαφρώς χαμηλώσει το Ρωσικό μερίδιο στην ενεργειακή αγορά. Εντούτοις, σύμφωνα με τους Christian Oliver, και Henry Foy: «Οι ευρωπαϊκές εισαγωγές από την Ρωσία αυξήθηκαν κατά 16% το 2013 σημειώνοντας νέο ρεκόρ»⁵⁴. Παρά ταύτα, η πιστή εφαρμογή των πρωτοβουλιών ενεργειακής απόδοσης που

---

⁵⁴ Oliver, Christian, Foy Henry, 'Can Europe Wean Itself Off Russian Gas?', *Financial Times*, 15 October, 2014.

ορίζονται από τις ευρωπαϊκές οδηγίες, πρόκειται να αποδώσει το 2020, όταν και η ΕΕ θα έχει μειώσει την κατανάλωση ενέργειας κατά περίπου 20%⁵⁵

Χάρτης 8: το ευρωπαϊκό δίκτυο αγωγών φυσικού αερίου (πηγή: *FinancialTimes*, 15 Οκτωβρίου 2014)

Στο ίδιο πνεύμα, στις 24 Οκτωβρίου 2013, οι κυβερνήσεις της ΕΕ συμφώνησαν να μειώσουν τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου κατά 40% μέχρι το 2030, σε

⁵⁵ European Commission, 'Sustainable growth-for a resource efficient, greener and more competitive economy, (2012 c)', Brussels, 2012.

σύγκριση με το έτος βάσης, το 1990⁵⁶. Σχολιάζοντας το τελευταίο, η Επίτροπος της ΕΕ για το κλίμα, Connie Hedegaard, δήλωσε: «Έχουμε στείλει ένα ισχυρό μήνυμα στις άλλες μεγάλες οικονομίες και σε όλες τις άλλες χώρες: έχουμε κάνει [σωστά] τη δουλειά μας, τώρα μπορούμε να τους παροτρύνουμε να ακολουθήσουν το παράδειγμα της Ευρώπης.»⁵⁷ Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι όλα τα ανωτέρω έχουν αυξήσει τον βαθμό ανεξαρτησίας της ΕΕ από τις εισαγωγές ενεργειακού, εντούτοις, τα αποτελέσματα δεν είναι καταλυτικής φύσεως, ώστε να μεταβάλουν τον σημαντικότερο βαθμό εξαρτήσεως της ευρωπαϊκής βιομηχανίας από τις εισαγωγές ρωσικού φυσικού αερίου, κυρίως εξαιτίας του χαρακτήρα της ευρωπαϊκής ενεργειακής στρατηγικής, η οποία *grosso modo*, στερείται ρεαλιστικών αποτελεσμάτων στην προσπάθειά της να αυξήσει την ενεργειακή της ασφάλεια, σε μακροπρόθεσμο χρονικό πλαίσιο, ως πάγιο κεντρικό στόχο.

Αναφορικός με τα ανατολικό-ευρωπαϊκά κράτη-μέλη της ΕΕ, τα οποία γεωγραφικώς συμπίπτουν με την νεκρά ζώνη ασφαλείας της ΕΣΣΔ επί 55 συναπτά έτη από το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, στερούνται με την εξαίρεση της Ρουμανίας, βασικών ενεργειακών πόρων και σύγχρονων υποδομών στην παραγωγή πετρελαίου και φυσικού αερίου, δεδομένου ότι σχεδόν το σύνολο του ενεργειακού μείγματος προερχόταν από τη Ρωσική Σοβιετική Σοσιαλιστική Δημοκρατία, τον στρατηγικό, πολιτικό και οικονομικό τους προστάτη. Ως εκ τούτου, άμα τη εντάξει τους στην ΕΕ, έφεραν μαζί τους, ένα αμάγαλμα ενεργειακών προβλημάτων και άλλων εγγενών μειονεξιών. Πράγματι, δίχως να έχουν να προσφέρουν τίποτε στον τομέα των ενεργειακών πόρων ή υποδομών και βιώνοντας εγγενείς οικονομικές δυσκολίες και πολιτιστικές ιδιαιτερότητες, τα περισσότεροι βρίσκονται ακόμη στο στάδιο της μονοπωλιακής προμήθειας ενεργειακού μείγματος από την κυρίαρχη Μόσχα.

Αυτό βαθθαίνει ακόμη περισσότερο την ενεργειακή εξάρτηση της ΕΕ, οδηγώντας τα κράτη-μέλη σε καιροσκοπικές και φυγόκεντρες τάσεις. Από την άλλη, κανείς δεν μπορεί να κατηγορήσει κανέναν, αφού ακόμα και ισχυρότατα κράτη από τον στενό πυρήνα της Ε.Ε., όπως η Γερμανία, η Γαλλία ή η Αυστρία, υπογράφουν διμερείς

---

⁵⁶ Reuters, News Agency

⁵⁷ Op. cit.

ενεργειακές συμφωνίες με τη Ρωσία, υπονομεύοντας την κοινή ευρωπαϊκή ενεργειακή πολιτική, σε μία εποχή που οι σχέσεις της Δυτικής Κοινότητας με τη Μόσχα βρίσκονται στο ναδίρ, μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ, εξυπηρετώντας τα στενά εθνικά τους συμφέροντα⁵⁸

Στον αντίποδα, είναι αξιοσημείωτο ότι μελέτες για την ενεργειακή χειραφέτηση της ενεργοβόρου Ευρώπης, διερεύνησαν την δυνατότητα δημιουργίας τερματικών σταθμών υγροποιημένου φυσικού αερίου (ΥΦΑ) προτείνουν: *«Νέοι τερματικοί σταθμοί υγροποιημένου φυσικού αερίου πρέπει να κατασκευαστούν απανταχού στην Ευρώπη, και ιδιαίτερα σε χώρες με υψηλή κατανάλωση φυσικού αερίου, οι οποίες μέχρι τώρα εξαρτιόνταν αποκλειστικώς από αγωγούς φυσικού αερίου (Γερμανία και κράτη της Βαλτικής). Στους εν λόγω τερματικούς σταθμούς θα πρέπει να δοθεί το επίσημο καθεστώς των «έργων προς το συμφέρον της ευρωπαϊκής αλληλεγγύης»⁵⁹* Με τεχνικούς όρους, η τεχνολογία ΥΦΑ (LNG), είναι επαρκώς ανεπτυγμένη και έχει εξαιρετικά ευέλικτη φύση αναφορικώς με την μεταφορά του ενεργειακού μείγματος μέσω των θαλάσσιων οδών. Πράγματι, *«... η προμήθειά του ενεργειακού μείγματος αποτελεί ευέλικτη διαχειριστικά διαδικασία, [αφού μπορεί να προέρχεται] από διαφορετικούς προμηθευτές, κι ακόμα κι αν οι ενεργειακοί πόροι των τελευταίων δεν είναι απεριόριστοι.»⁶⁰* Σύμφωνα με αυτό, το αποτέλεσμα μίας ευρωπαϊκής πρωτοβουλίας ΥΦΑ, θα μπορούσε εύκολα να υπερβεί τις ευρωπαϊκές εισαγωγές φυσικού αερίου από την Ρωσία. Εντούτοις, κάτι τέτοιο προς το παρόν δεν είναι ακόμα εφικτό διότι σύμφωνα με τον Claude Mandil *«... το [διαθέσιμο] υγροποιημένο φυσικό αέριο υφίσταται μόνο σε περιορισμένες ποσότητες και είναι πανάκριβο»⁶¹*

---

⁵⁸ Sotiropoulos, Ioannis P., 'Between Two Major Geopolitical Crises. The Impact on South East Europe. Part I: The Ukrainian Heritage', *South-East Europe Energy Brief-Monthly Analysis*, Institute of Energy for South East Europe, (IENE), issue no 139, July-August 2014.

⁵⁹ Mandil, Claude., 'Report to the Prime Minister: Energy Security and the European Union. Proposals for the French Presidency', 21 April 2008, p.18.

⁶⁰ Ibid., p.18

⁶¹ Ibid., p.18

Γεγονός αποτελεί ότι, ιδιαιτέρως τα πιο ισχυρά μέλη της Ε.Ε. είναι σε θέση να κάνουν «business as usual» με τη Μόσχα, ενώ ταυτοχρόνως διατηρούν μία επιλεκτική διάθεση ως προς την εφαρμογή των δυτικών κυρώσεων εναντίον της. Εντούτοις, η Ε.Ε. ως υπερεθνικός πολιτικός οργανισμός, σύσσωμη υποστηρίζει την δημιουργία του αγωγού φυσικού αερίου TAP, στο πλαίσιο της λειτουργίας του «Νοτίου Ενεργειακού Διαδρόμου», μέσω του οποίου πρόκειται να μεταφερθεί αρχικώς το Αζέρικο φυσικό αέριο προς εξυπηρέτηση της βιομηχανικής Ευρώπης, με σκοπό την σταδιακή απεξάρτησή της από την Ρωσία.

Από την άλλη, καθίσταται σαφές ότι στο πλαίσιο της οικονομικής αλληλεξάρτησης, η Μόσχα χρειάζεται την ευρωπαϊκή αγορά, προκειμένου να ισορροπήσει τους ετήσιους προϋπολογισμούς της, γεγονός που ενισχύει την συνέχιση αυτής της αμοιβαίως επωφελούς σχέσεως. Ωστόσο, υφίσταται μία σειρά από σημαντικές ενδείξεις ότι η Μόσχα, μεγιστοποιώντας το τρέχον πλεονέκτημα στον τομέα της ενέργειας, προτίθεται να συνεχίσει να το χρησιμοποιεί ως πολιτικό εργαλείο⁶², *inter alia*, για τη σταδιακή ομογενοποίηση της ευρασιατικού γεωπολιτικού συμπλόκου⁶³ υπό την υψηλή της επιρροή, αν όχι την επικυριαρχία της. Έχοντας παγιοποιήσει την ενεργειακή της εξουσία στην Ευρώπη, η Μόσχα στρέφεται προς ανατολάς, προσπαθώντας, με αιχμή του δόρατος τον τομέα της ενέργειας, να οικοδομήσει μία στρατηγικού περιεχομένου σχέση με την Κίνα, σε ένα πλαίσιο οικοδόμησης της παγκόσμιας αρχιτεκτονικής ασφαλείας, σε συστημικό γεωπολιτικό επίπεδο. Ουσιώδες τμήμα της εν λόγω στρατηγικής στροφής αποτελεί η υπογραφή συμφωνιών για τη μεταφορά του ρωσικού φυσικού αερίου διαμέσου του Βορειοανατολικού Διαδρόμου, στην καρδιά της πενιρασμένης ενεργειακά Κίνας, μέσω του αγωγού «Ισχύς της Σιβηρίας» (η διαδρομή

---

⁶² «Η Ρωσία ανέκαθεν χρησιμοποιούσε το [φυσικό] αέριο ως ένα εργαλείο επιρροής. Όσο περισσότερο οφείλεις στην Gazprom, τόσο περισσότερο πιστεύουν ότι μπορούν να σφίγγουν τις βίδες», δήλωση του David Dalton, εκδότη του Economist Intelligence Unit στο ‘U.S. Hopes Boom in Natural Gas Can Curb Putin’, Davenport, Coral and Erlanger Steven, *The New York Times*, 5 Μαρτίου, 2014

⁶³ Για τον επιστημονικό ορισμό του γεωπολιτικού συμπλόκου και της αναλύσεως της Συστημικής Γεωπολιτικής Θεωρίας, βλέπε Mazis, Ioannis Th., *Geopolitics: Theory and Praxis*, Papazissi-ELIAMEP, Athens, 2002. Επίσης, Μάζης Ιωάννης Θ. *Μεταθεωρητική Κριτική Διεθνών Σχέσεων και Γεωπολιτικής. Το νέο θετικιστικό πλαίσιο*, Παπαζήση, Αθήνα, 2012, σελ.398

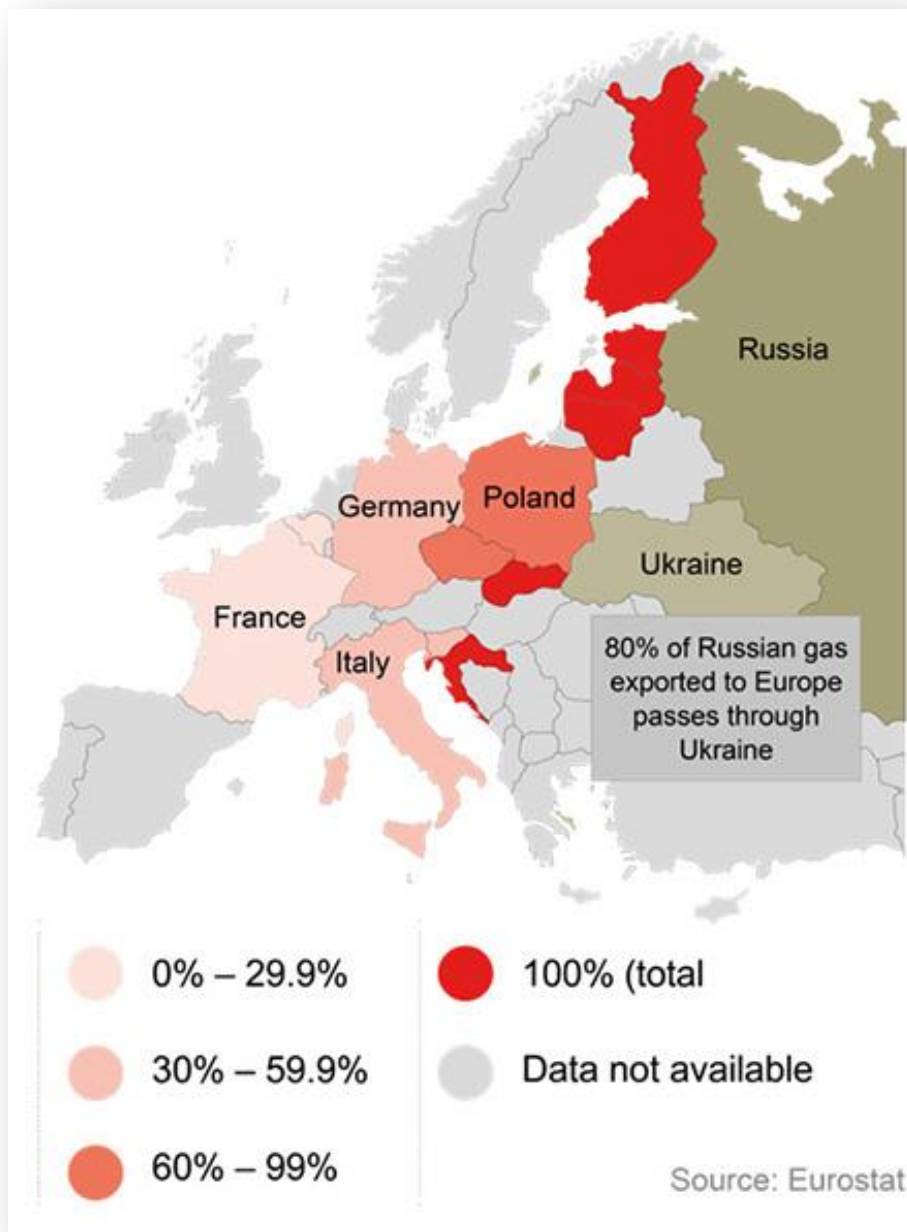
ανατολικά), καθώς και η κατασκευή ενός νέου αγωγού για την εξαγωγή φυσικού αερίου από τη δυτική Σιβηρία προς τη βορειοδυτική Κίνα, μέσω του αγωγού «Αλτάι» (η δυτική διαδρομή).

2.4 Το ουκρανικό ζήτημα και η ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια

Το ουκρανικό ζήτημα φυσιολογικώς αποτελεί τον τρέχοντα καταλύτη στις επικείμενες προσπάθειες βελτίωσης μεταξύ της Μόσχας και της Δυτικής Κοινότητας. Έχει γίνει σαφές ότι, επί του παρόντος, δεν μπορεί να υπάρξει βελτίωση στις σχέσεις μεταξύ της Μόσχας με την Ευρώπη και τις ΗΠΑ, ει μη μόνον εάν υπάρξουν βασικά βήματα στο ουκρανικό θέμα. Από την άλλη, παρά τα πρώτα ενθαρρυντικά σημάδια από την σύνοδο κορυφής του Μιλάνου τον Οκτώβριο του 2014 και εντεύθεν, κανείς δεν είναι σε θέση να εγγυηθεί την πλήρη αποκατάσταση των σχέσεών τους. Είναι αξιοσημείωτο ότι, παρά το γεγονός ότι περίπου το 80% των ρωσικών εισαγωγών φυσικού αερίου ρέει προς την Ευρώπη μέσω της Ουκρανίας, με εξαίρεση το πρώτο δεκαπενθήμερο του Ιανουαρίου του 2014, όταν η Μόσχα σταμάτησε την παροχή φυσικού αερίου προς την Ευρώπη μέσω των αγωγών που διέρχονται την Ουκρανία, δεν υπήρξε σημαντική δυσχέρεια στην ενεργειακή πολιτική κανενός κράτους-μέλους της Ε.Ε. Τέλος, μετά την ματαίωση των South-Stream και Turk-Stream, η Μόσχα εξετάζει τον σχεδιασμό δεύτερου αγωγού μεταφοράς φυσικού αερίου στην Ευρώπη μέσω της Βαλτικής Θάλασσας, του Nord-Stream II, η κατασκευή του οποίου θα λύσει το πρόβλημα της απρόσκοπτης προμήθειας ρωσικού φυσικού αερίου στην Ευρώπη, εξαιτίας κρίσεων στην Ουκρανία ή στα δυτικά γεωγραφικά σύνορα της Ρωσίας, από όπου διέρχονται αγωγοί μεταφέροντας ενεργειακό μείγμα προς δυσμάς.

Χάρτης 9: Οι κυριότερες διαδρομές των αγωγών από τα αποθέματα φυσικού αερίου στη δυτική Σιβηρία προς τις δυτικές ευρωπαϊκές αγορές (πηγή: RIA Novosti, News Agency, 2009).

Χάρτης 10: περίπου το 80% του εισαγομένου ρωσικού φυσικού αερίου προς την Ευρώπη διέρχεται την Ουκρανία (πηγή: Eurostat)

Συμπερασματικώς, λαμβάνοντας υπ' όψιν όλα τα απαραίτητα τεχνικά χαρακτηριστικά, τους εγγενείς περιορισμούς στην ευρωπαϊκή συνοχή, ιδιαιτέρως στην διαφορετική αντίληψη που έχουν τα κράτη-μέλη της αναφορικά με την ενεργειακή τους ασφάλεια, αλλά και την καιροσκοπική ενεργειακή πολιτική συγκεκριμένων μελών της, φαίνεται ότι παρά την υιοθέτηση, των ούτως ή άλλως, μακροπρόθεσμων ενεργειακών πολιτικών από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή προς εξασφάλιση της ενεργειακής ασφάλειας της Ε.Ε., η σημαντική εξάρτηση των ευρωπαϊκών εισαγωγών ενεργειακού μείγματος από το ρωσικό φυσικό αέριο, θα συνεχίσει τουλάχιστον σε μεσοπρόθεσμο χρονικό πλαίσιο, εκτός αν συμβεί κάτι εξαιρετικά απρόσμενο, το οποίο θα έχει πολιτικό-στρατιωτικό εφελτήριο και όχι τεχνοκρατικά ή ενεργειακά κίνητρα.

3.1 Οι σχεδιαζόμενοι ανταγωνιστικοί αγωγοί φυσικού αερίου και η συριακή κρίση

Η διαμόρφωση της Ευρωπαϊκής Ενώσεως σε ενεργειακό όμηρο της Μόσχας, ουδέποτε χαροποιούσε την Ουάσιγκτον⁶⁴. Μοναδική λύση για την απεξάρτηση της Γηραιάς Ηπείρου αποτελεί η προμήθεια ενεργειακού μείγματος από διαφορετικό προμηθευτή. Οι ίδιες οι ΗΠΑ προσδοκούν την εξαγωγή του σχιστολιθικού τους ενεργειακού μείγματος, μέσω ειδικού υγραεριοφόρου στόλου δεξαμενόπλοιων στην Ευρώπη, όμως αυτό μπορεί να επιτευχθεί, στην καλύτερη των περιπτώσεων, μεσοπροθέσμως στο μέλλον. Εντούτοις, η προσπάθεια της Δυτικής Κοινότητας για απεξάρτηση της Ευρώπης από το ρωσικό φυσικό αέριο, αντανakλάται στην εγκαινίαση του ανταγωνιστικού «Νότιου Ενεργειακού Διαδρόμου», ο οποίος σχεδιάστηκε να προμηθεύει ενεργειακό μείγμα την ηπειρωτική ενεργοβόρο Ευρώπη, από το

---

⁶⁴ «Η Ρωσία ανέκαθεν χρησιμοποιούσε το [φυσικό] αέριο ως ένα εργαλείο επιρροής. Όσο περισσότερο οφείλεις στην Gazprom, τόσο περισσότερο πιστεύουν ότι μπορούν να σφίγγουν τις βίδες», δήλωση του David Dalton, εκδότη του Economist Intelligence Unit στο 'U.S. Hopes Boom in Natural Gas Can Curb Putin', Davenport, Coraland Erlanger Steven, *The New York Times*, 5 March 2014.

Αζερμπαϊτζάν, μέσω Τουρκίας, Ελλάδας, Αλβανίας και Ιταλίας μέσω μίας σειρά αγωγών όπως οι TANAP, TAP και IGI-Ποσειδών.

Με δεδομένο ότι το εν λόγω μείγμα, κατά αρχήν, δεν επαρκεί, το γεωπολιτικό σύστημα της Μέσης Ανατολής με επίκεντρο τον Περσικό Κόλπο, προβάλλει ως το ιδεατό για να αποτελέσει συμπληρωματικό ενεργειακό προμηθευτή προς την Ευρώπη, αξιοποιώντας περαιτέρω τις άριστες σχέσεις μεταξύ της Σαουδικής Αραβίας και των υπόλοιπων μοναρχιών του Περσικού Κόλπου με τις ΗΠΑ και την Ευρώπη.

3.2 Ο σουνιτικών συμφερόντων αγωγός

Αυτήν την πραγματικότητα προσπάθησαν να αξιοποιήσουν αμφότερες Τουρκία και Κατάρ όταν το 2009, το τελευταίο πρότεινε την κατασκευή ενός αγωγού φυσικού αερίου από το πλουσιότερο υποθαλάσσιο κοίτασμα φυσικού αερίου στον κόσμο, το South Pars/North Dome στον Περσικό Κόλπο, το οποίο μοιράζεται με το Ιράν. Ο αγωγός θα περνούσε από την Σαουδική Αραβία την Ιορδανία (υπήρχε και η εναλλακτική να παρακαμφθεί η Ιορδανία) την Συρία και θα έφτανε στην Τουρκία, όπου θα αξιοποιούσε τις έτοιμες εγκαταστάσεις μεταφοράς φυσικού αερίου με τελικό προορισμό την Ευρώπη μέσω Βουλγαρίας⁶⁵.

---

⁶⁵ Βλ. χάρτη 1

Χάρτης 11: αγωγός Σουνιτικών συμφερόντων (πηγή: <http://goo.gl/XR4vI7>)

Το κοίτασμα που βρίσκεται σε 3.000 μέτρα βάθος ανήκει κατά τα 2/3 στο Κατάρ και κατά 1/3 περίπου στο γειτονικό Ιράν. Σύμφωνα με την Διεθνή Υπηρεσία Ενέργειας-IEA είναι δυναμικότητας 51 τρισεκατομμυρίων κυβικών μέτρων φυσικού αερίου και 7,9 δισεκατομμυρίων κυβικών μέτρων συμπυκνωμένου φυσικού αερίου⁶⁶. Εντούτοις, το Κατάρ δεν είναι σε θέση να το αξιοποιήσει επαρκώς διότι η μεταφορά με δεξαμενόπλοια προς την ενεργοβόρο Ευρώπη το καθιστά ακριβότερο του Ρωσικού φυσικού αερίου⁶⁷. Υπολογίζεται ότι με την έναρξη λειτουργίας του αγωγού η ετήσια εξαγωγή φυσικού αερίου από το συγκεκριμένο κοίτασμα θα διπλασιασθεί⁶⁸, από 31 εκατομμύρια

⁶⁶ 'IEA - Report' (Goo.gl, 2016) <http://goo.gl/SXlzyi> accessed 7 July 2016.

⁶⁷ Chang, Charis, 'Is the fight over a gas pipeline fueling the world's bloodiest conflict?', *news.com.au*, 2 December 2015

⁶⁸ Ibid

τόνους ανά έτος σε 77 εκατομμύρια τόνους ανά έτος⁶⁹. Από την άλλη, η Άγκυρα πλειοδότησε σε αυτό το σχέδιο τα μέγιστα, αυξάνοντας τις επαφές της με τον Σεΐχη του Qatar και οργανώνοντας συναντήσεις κορυφής όπως αυτή του Αυγούστου του 2009 σε πολυτελέστατο θέρετρο του Bodrum όπου ο Σεΐχης Hamad bin Khalifa al Thani δήλωσε μετά τις συνομιλίες με τον Πρόεδρο της Τουρκίας Abdullah Gül και τον Πρωθυπουργό της Τουρκίας Recep Tayyip Erdoğan: «Είμεθα όλοι ανυπόμονοι να αποκτήσουμε τον αγωγό φυσικού αερίου Κατάρ-Τουρκίας... Συζητήσαμε το θέμα στο πλαίσιο της ενεργειακής συνεργασίας μας. Σε αυτό το πνεύμα, δημιουργήθηκαν οι απαραίτητες ομάδες εργασίας οι οποίες θα προβούν σε συμπεράσματα το συντομότερο δυνατόν»⁷⁰.

Εντούτοις, ο Σύριος Πρόεδρος Άσαντ αρνήθηκε να υπογράψει την συμφωνία για την δημιουργία του εν λόγω αγωγού, εγείροντας πολλά ερωτηματικά στην διεθνή κοινότητα, ως προς το κατά πόσο έγινε υποχείριο ή δέχθηκε πιέσεις από την Μόσχα, σημαντικό Πόλο Ισχύος και Επιρροής του Δρόντος Υπερσυστήματος.

Ο έγκριτος *The Guardian* στις 30 Αυγούστου 2013 σημείωνε: «Ο Άσαντ αρνήθηκε να υπογράψει την προτεινόμενη συμφωνία με το Κατάρ και την Τουρκία, με την οποία θα κατασκευαζόταν αγωγός από το κοιτάσμα North Field του Κατάρ, το οποίο είναι συνεχόμενο με το κοιτάσμα South Pars, ο οποίος μέσω Σαουδικής Αραβίας, Ιορδανίας, Συρίας θα έφτανε στην Τουρκία, έχοντας στόχο να προμηθεύσει τις Ευρωπαϊκές αγορές- με αποτέλεσμα την κρίσιμη παράκαμψη της Ρωσίας. Το σκεπτικό του Άσαντ ήταν “να προστατεύσει τα συμφέροντα των Ρώσων συμμάχων [του], οι οποίοι είναι οι κορυφαίοι προμηθευτές φυσικού αερίου στην Ευρώπη»⁷¹

---

⁶⁹ Carlisle, Tasmin, ‘Qatar seeks gas pipeline to Turkey’, *The National*, 12 August 2009.

Also, Carlisle, Tasmin, ‘Turkey touts proposed gas pipeline from Qatar’, *The National*, 10 August 2010.

⁷⁰ Carlisle, Tasmin, ‘Qatar seeks gas pipeline to Turkey’, *The National*, 12 August 2009.

⁷¹ Nafeez, Ahmed, ‘Syria intervention plan fueled by oil interests, not chemical weapon concern’, *The Guardian*, 20 August, 2013

3.3 Ο σιιτικών συμφερόντων αγωγός

Ο *The Guardian* συνεχίζει σχετικά με τον ανταγωνιστικό αγωγό Σιιτικών συμφερόντων: «Αντ'αυτού, το επόμενο έτος, [2011], ο Άσαντ συνέχισε τις διαπραγματεύσεις για ένα εναλλακτικό σχέδιο αγωγού με το Ιράν, αξίας 10 δισεκατομμυρίων δολαρίων, σύμφωνα με το οποίο ο προταθείς αγωγός αφού διήρχετο ολόκληρο το Ιράκ, θα περνούσε από την Συρία και θα επέτρεπε επίσης δυνητικά στο Ιράν να προμηθεύσει με φυσικό αέριο την Ευρώπη από το κοιτάσμά του, *South Pars* το οποίο μοιράζεται με το Κατάρ»⁷². Πράγματι, τον Ιούλιο του 2011, Ιράν, Ιράκ και Συρία ανακοίνωσαν ότι σχεδιάζουν αγωγό με σκοπό την προμήθεια φυσικού αερίου στην Ευρώπη, από το *South Pars* με πρώτο σταθμό οργανωμένες εγκαταστάσεις και διυλιστήριο στην Δαμασκό και κατάληξη στις Μεσογειακές ακτές⁷³, ενώ ιρανοί αξιωματούχοι δήλωσαν την επιθυμία της Τεχεράνης να υπάρξει διασυνδεδετήριος αγωγός προς τον Λίβανο⁷⁴.

Η προ καταρκτική συμφωνία υπεγράφη στις 25 Ιουλίου 2011, στην *Assalouyeh*, στην επαρχία *Bushehr* στο νότιο Ιράν⁷⁵. Ο αγωγός θα είχε μήκος περί τα 5.600 χιλιόμετρα, και διάμετρο διατομής 140 εκατοστών⁷⁶, ενώ η δυναμικότητά του θα άγγιζε τα 40 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα καθ' έτος. Δηλαδή το 80% του φυσικού αερίου που προμηθεύει την Ευρώπη ο *Nord Stream* καθ' έτος. Το Μνημόνιο Συνεργασίας υπεγράφη τον Ιούλιο του 2012, με στόχο την αποπεράτωση του αγωγού εντός του 2016, κάτι που δεν επετεύχθη κυρίως λόγω του εμφύλιου πολέμου που ξέσπασε και επεκτάθηκε αστραπιαία στην Συρία, αλλά και των οικονομικών δυσκολιών της Δαμασκού καθώς και των οικονομικών κυρώσεων εναντίον της Τεχεράνης. Ωστόσο, Τεχεράνη και Βαγδάτη υπέγραψαν, τον Ιούλιο του 2013, συμφωνία προμήθειας ιρανικού

---

⁷² Ibid

⁷³ Mansour Kashfi, 'Iran's Islamic pipeline a mad man's dream', *Asian Times*, 7 July, 2012

⁷⁴ 'Friendship' pipeline to be completed in 2013', 07 Μαρτίου, 2013, *Alexandre's, Gas and Oil Connections. An Institute of Global Energy Research*, <http://goo.gl/5Abqg2>

⁷⁵ Ibid

⁷⁶ 'Islamic pipeline' seeks Euro gas markets', *UPI*, 25 July, 2011.

φυσικού αερίου στις ιρακινές εργοστασιακές μονάδες της Βαγδάτης και της Ντιγιάλα, ύψους 1,4 δισεκατομμυρίων κυβικών ποδών ημερησίως, για διάστημα 10 ετών⁷⁷.

Χάρτης 12 : αγωγός Σιιτικών συμφερόντων (πηγή: <http://goo.gl/Ycli4o>).

⁷⁷ 'Iran - U.S. Energy Information Administration (EIA)' (Goo.gl, 2016) <http://goo.gl/OdMKjs> accessed 7 July 2016.

Χάρτης 13: το Σιϊτικό τόξο στην Μέση Ανατολή. Η γεωγραφική του κατανομή συμπίπτει με τον σχεδιασμό του Σιϊτικών συμφερόντων αγωγού, αρχίζοντας από το SouthPars και καταλήγοντας στις ακτές της Μεσογείου Θαλάσσης (πηγή: <https://goo.gl/Ozx3yh>).

3.4 Περιφερειακοί ενεργειακοί ανταγωνισμοί στο δίπολο Σουνιτικό Ισλάμ-Σιϊτικό Ισλάμ

Στο πλαίσιο των περιφερειακών ανταγωνισμών στο γεωπολιτικό σύστημα της Μέσης Ανατολής, με εξαίρεση την Συρία, το κέρδος για έναν εθνοκρατικό δρώντα συνιστά ανάλογη ζημία για τους ανταγωνιστές του με γνώμονα το δίπολο Σουνιτικό Ισλάμ-Σιϊτικό Ισλάμ, θυμίζοντας εντόνως την τεχνική αποτύπωση ενός στρατηγικού παιγνίου μηδενικού αθροίσματος της θεωρίας των παιγνίων. Δηλαδή, το κέρδος του Κατάρ, της Σαουδικής Αραβίας και της Τουρκίας, στην περίπτωση πραγματοποίησεως

του αγωγού σουνιτικών συμφερόντων, επιφέρει ανάλογη ζημία στο Ιράν και το Σιιτικού προσανατολισμού Ιράκ⁷⁸.

Η Συρία συνιστά την μοναδική χώρα της περιοχής από την οποία περνούν κι οι δύο σχεδιασμένες διαδρομές αμφοτέρων αγωγών, με συνέπεια να επωφελείται εν πάση περιπτώσει. Εντούτοις, στην περίπτωση του Σιιτικού αγωγού, συνυπολογίζοντας την Ιρανική παραδοσιακή επιρροή και το φίλο-ιρανικό καθεστώς Άσαντ, αλλά και την Ρωσική επιρροή και προστασία, το κέρδος αναμένεται πολύ μεγαλύτερο από ότι στην περίπτωση φιλοξενίας του Σουνιτικού αγωγού⁷⁹, και δεν περιορίζεται στον οικονομικό ή ενεργειακό τομέα, αλλά επεκτείνεται στον υψίστης στρατηγικής σημασίας πυλώνα, αμύνης και ασφαλείας, αναδεικνύοντας χαρακτηριστικά υψηλής πολιτικής.

Τα ανωτέρω δύνανται να εξηγήσουν εν μέρει, αφ' ενός την αμερικανή πολιτική και στρατιωτική στάση υπέρ των 'Ελευθέρου Συριακού Στρατού' της αντιπολιτεύσεως στον Συριακό εμφύλιο, αφ' ετέρου την φανατική και απρόσκοπτη οικονομική βοήθεια της Σαουδικής Αραβίας και του Κατάρ, καθώς και των πανίσχυρων θρησκευτικών σεχτών του Ουχαμπισμού και Σαλαφισμού προς το κρατικό μόρφωμα του ISIS. Σύμφωνα με την Ansa Mediterranean, *«Η ανακάλυψη, κατά το 2009, νέων κοιτασμάτων [φυσικού] αερίου κοντά στο Ισραήλ, την Κύπρο, τον Λίβανο και την Συρία, δημιουργεί νέες δυνατότητες να παρακαμφθεί το Σαουδαραβικό εμπόδιο και να εξασφαλισθεί νέα πηγή εσόδων. Οι αγωγοί είναι ήδη τοποθετημένοι στην Τουρκία, ώστε να μεταφέρουν το [φυσικό] αέριο. Μόνον ο Αλ-Άσαντ μπαίνει στην μέση. Το Κατάρ και οι Τούρκοι θα επιθυμούσαν την απομάκρυνση του Αλ-Άσαντ και την τοποθέτηση του Συριακού κλάδου της Μουσουλμανικής Αδελφότητας στην εξουσία. [Αυτή] αποτελεί το καλύτερα οργανωμένο πολιτικό κίνημα στην χαοτική κοινωνία [της Συρίας] και είναι σε θέση να*

---

⁷⁸ Με δεδομένο τον ουσιαστικό διαχωρισμό του Ιράκ σε 3 σφαίρες εδαφικής και πολιτικής επιρροής, Κουρδικό, Σιιτικό και Σουνιτικό Ιράκ, καθώς επίσης και την σημαντική επιρροή της Τεχεράνης στις αποφάσεις της Βαγδάτης, η χώρα συγκαταλέγεται στους δορυφόρους του Ιράν, ιδιαιτέρως μετά την ανοικτή στήριξη του Νούρι-αλ-Μαλίκι προς το καθεστώς Άσαντ, και εκλαμβάνεται ως τέτοιος στον ενεργειακό τομέα, και πάντως στην ανάλυση περί των δύο ανταγωνιστικών αγωγών.

⁷⁹ Βλ. Πίνακα 1

σταματήσει τις προσπάθειες της Σαουδικής Αραβίας να εγκαθιδρύσει ένα φανατικότερο Ουαχαμπιστικό καθεστώς. Με την ανάληψη της εξουσίας από την Αδελφότητα, οι ευρύτερες επαφές του Εμίρη με ομάδες της Αδελφότητας στην ευρύτερη περιοχή, θα καθιστούσαν, το να βρει ευήκοα ώτα και ανοικτές αγκάλες στην Δαμασκό, εύκολη υπόθεση»⁸⁰

Επίσης, η ενεργειακή διάσταση του θέματος ενισχύει την, κατά αρχήν, τουρκική αντι-συριακή στάση διευρύνοντας τα μάλα τα κέρδη της Άγκυρας σε περίπτωση ανατροπής του Άσαντ. Η γεωγραφική θέση της Τουρκίας, ευνοεί την προώθησή της, στα διεθνή κέντρα αποφάσεων, ως διεθνή ενεργειακό κόμβο ο οποίος θα συγκεντρώνει το ενεργειακό μείγμα από την Κασπία, την Κεντρική Ασία, την Μέση Ανατολή, το Βόρειο Ιράκ και ίσως και του Ιράν⁸¹, μεταφέροντας το προς την Ευρώπη, της οποίας φιλοδοξεί να γίνει μέλος, και πάντως διατηρεί μία ειδική σχέση επί δεκαετίες. Επίσης, καθώς η τουρκική αρχιτεκτονική ενεργειακής ασφαλείας εξαρτάται σε σημαντικότατο, σχεδόν μονοπωλιακό, βαθμό από την εισαγωγή ρωσικού φυσικού αερίου, το οποίο αποτελεί το 50% της τουρκικής καταναλώσεως, ένας νέος αγωγός ο οποίος θα διήρχετο την Τουρκία, θα μείωνε σε μεγάλο βαθμό αυτήν την εξάρτηση. Αξιοσημείωτο είναι ότι η τουρκική ηγεσία προσπαθεί να επαναφέρει το συντομότερο το θέμα του αγωγού Κατάρ –Τουρκιάς, με όλους του δυνατούς τρόπους και πάση θυσία. Ένα δεύτερο σχέδιο -PlanB- για την Άγκυρα είναι ο αγωγός των σουνιτικών συμφερόντων να διέλθει από την ανατολική Ανατολία⁸².

---

⁸⁰ Imonti Felix, in *Ansa Mediterranean*, ‘Syria: new markets for Qatari gas without Al Assad’, Rome, 1 October 2012.

⁸¹ Sotiropoulos, Ioannis, P., ‘The Impact of the Russo-Ukrainian crisis and Turkey’, *South-East Europe Energy Brief-Monthly Analysis, Institute of Energy for South East Europe, (IENE)*, issue no 129, April 2014. Επίσης, Durden, Tyler, ‘Competing Gas Pipelines Are Fueling the Syrian War & Migrant Crisis’, *Zero Hedge*, 09 Οκτωβρίου, 2015, <http://goo.gl/UeytNm>

⁸² Βλ. χάρτη 4

Παρά το γεγονός ότι θα ήταν πολύ πιο ακριβό, ένα τέτοιο PlanB παρακάμπτει τον συριακό εμφύλιο και θα μπορούσε υπό προϋποθέσεις να πείσει ΗΠΑ και Ε.Ε. να το υποστηρίξουν. Πράγματι, μετά τις στρατηγικής φύσεως συμφωνίες που υπεγράφησαν την 1^η Δεκεμβρίου 2015 στο Άμπου Ντάμπι μεταξύ του Τούρκου Προέδρου Ερντογάν και του Σείχη του Κατάρ, HamadbinKhalifaalThani, η Άγκυρα εισέβαλε στις 4 και 5 Δεκεμβρίου 2015 στο Βόρειο Ιράκ εγγύς της Μοσούλης πιέζοντας το καθεστώς Αμπαντί της Βαγδάτης να προσχωρήσει σε μία τέτοια λύση⁸³.

Αναφορικά με το Ιράν, ο σιϊτικών συμφερόντων αγωγός αποτελεί εξαιρετική πολιτική συγκυρία αφού θα συνοδεύει την επιστροφή της Τεχεράνης στο ενεργειακό διεθνές γίγνεσθαι, μετά την συμφωνία των 5+1 τον Οκτώβριο του 2014. Πιο συγκεκριμένα,

Ο ArdeshirRostami διοικητής της Gilan-eGharb, πρωτεύουσας της διοικητικής επαρχίας Kermanshah στα σύνορα με το Ιράκ, περιέγραψε το σχέδιο ως σημαντικό τόσο πολιτικά όσο και κοινωνικό-οικονομικά για το Ιράν. Επίσης, δήλωσε ότι η κατασκευή βρίσκεται εν εξελίξει στο Kuhdasht και έφθασε στο Gilan-eGharb, αναμένοντας να διασχίσει τα σύνορα προς την Βαγδάτη⁸⁴.

		Κατάρ	Σαουδική Αραβία	Τουρκία	Ιράν	Ιράκ	Συρία
Κέρδη 0-5	Αγωγός Σουνιτικών συμφερόντων	5	5	5	0	0	2
Ζημίες	Αγωγός	0	0	0	5	5	4

⁸³ ‘Erdogan Moves To Annexes Mosul’, *Moon of Alabama*, 06 December, 2015

⁸⁴ ‘Friendship’ pipeline to be completed in 2013’, 07 Μαρτίου, 2013, *Alexandre’s, Gas and Oil Connections. An Institute of Global Energy Research*, <http://goo.gl/w9a39D>

0-5	Σιϊτικών συμφερόντων						
-----	-------------------------	--	--	--	--	--	--

Πίνακας 3: συνολικός πίνακας στρατηγικού παιχνιδιού μηδενικού αθροίσματος ανά ανταγωνιστικά ζεύγη της θεωρίας των παιχνιδιών, πλην Συρίας. Ο πίνακας είναι ενδεικτικός της τάσεως.

Χάρτης 14: Ανταγωνιστικοί αγωγοί: σουνιτικός και σιιτικός, (πηγή: <https://goo.gl/CdH8cV>)

3.5 Η συνολική επιρροή του δρώντος υπερσυστήματος και ο ρόλος των διεθνών πόλοι ισχύος του

Στο πλαίσιο των ανταγωνισμών μεταξύ των Διεθνών Πόλων Ισχύος και Επιρροής του Δρώντος Υπερσυστήματος, με εξαίρεση την Κίνα, η συσχέτιση του κέρδους κάθε εθνοκρατικού δρώντος με την ζημία των ανταγωνιστών του δεν συνιστά απόλυτη τεχνική αποτύπωση στρατηγικού παιγνίου μηδενικού αθροίσματος ανά ανταγωνιστικά ζεύγη της θεωρίας των παιγνίων, αλλά στρατηγικό παίγνιο μη-σταθερού αθροίσματος πολλών παικτών, αφενός διότι σε κάποιες περιπτώσεις τα κέρδη περιορίζονται, αφετέρου διότι οι ζημίες μετριάζονται.

Κατά αρχάς, ΗΠΑ και Ε.Ε. κερδίζουν και στις δύο περιπτώσεις, διότι όπως είδαμε το ενεργειακό μείγμα οιαδήποτε εκ των δύο αγωγών προορίζεται για την κάλυψη των ευρωπαϊκών ενεργειακών αναγκών, κάτι που αυτομάτως σημαίνει την μερική απεξάρτηση της Ευρωπαϊκής Ενώσεως από το Ρωσικό φυσικό αέριο, μία πάγια επιδίωξη της Ουάσιγκτον δια ευνοήτους λόγους. Φυσικά, οι ΗΠΑ προτιμούν το εν λόγω μείγμα να προέρχεται από τον σουνιτικό αγωγό λόγω της παραδοσιακής σταθερής ενεργειακής συνεργασίας με την Σαουδική Αραβία και τους υπόλοιπους σουνιτικούς εθνοκρατικούς δρώντες του γεωπολιτικού συστήματος της Μέσης Ανατολής. Εντούτοις, και στην δεύτερη περίπτωση, αυτή της δημιουργίας του Σιϊτικού αγωγού, οι αποδέκτες του ενεργειακού μείγματος θα ήταν οι ίδιοι ακριβώς, δηλαδή η Ευρωπαϊκή Ένωση, κάτι που επίσης αυτομάτως σημαίνει την μερική απεξάρτηση της Ευρωπαϊκής Ενώσεως από το ρωσικό ενεργειακό μείγμα. Εντούτοις, οι αμερικανικοί σχεδιασμοί έχουν καταστεί σαφείς προ πολλού: *«Η γεωγραφική περιοχή των αποδεδειγμένων κοιτασμάτων συμπίπτει με αυτή της ισχυρής βάσεως του Σαλαφικού-τζιχαντιστικού δικτύου. Αυτό δημιουργεί μία σχέση μεταξύ των πετρελαϊκών [ενεργειακών] αποθεμάτων και ενός παρατεταμένου πολέμου, ο οποίος δεν θα είναι εύκολο να σταματήσει ή να χαρακτηριστεί... Για το εγγύς μέλλον, η αύξηση της παγκόσμιας παραγωγής πετρελαίου και το συνολικό προϊόν του θα κυριαρχείται από τους [ενεργειακούς] πόρους του Περσικού Κόλπου. Για αυτόν τον λόγο,*

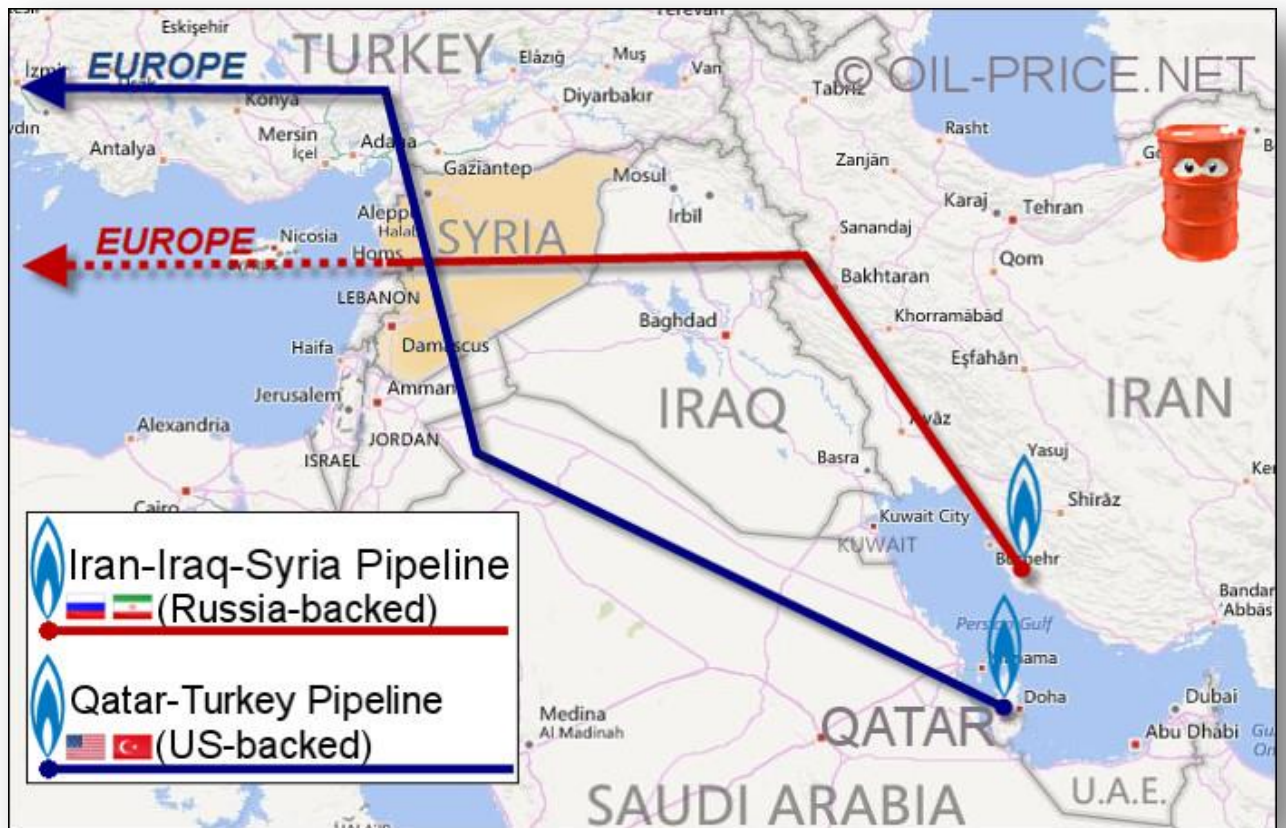
η περιοχή παραμένει στρατηγικής προτεραιότητας και αυτή η προτεραιότητα αλληλεπιδρά εντόνως με εκείνη της διεξαγωγής του παρατεταμένου πολέμου»⁸⁵.

Στον αντίποδα του win-win των ΗΠΑ, η Μόσχα και στις δύο περιπτώσεις ζημιώνεται, αφού η οιαδήποτε εξαγωγή ενεργειακού μείγματος από την Μέση Ανατολή προς την Ευρώπη λειτουργεί κατά τεκμήριο ανταγωνιστικά προς τα συμφέροντα της. Όμως, στην περίπτωση του Σιϊτικού αγωγού, λόγω των παραδοσιακά καλών σχέσεων και χαλαρών συμμαχιών με την Τεχεράνη και την Δαμασκό, ίσως μπορούσε να ελέγξει σε κάποιο βαθμό την συνολική διαδικασία των ιρανικών εξαγωγών μέσω του νέου αγωγού, εντάσσοντας το θέμα σε μία *agenda* ευρύτερης περιφερειακής πολιτικής. Ο ανωτέρω ενεργειακός ανταγωνισμός αποτελεί εξαιρετικά προβληματικό σημείο σχετικώς με την συνέργια ΗΠΑ και Ρωσίας, με σκοπό τον περιορισμό του ISIS, αφού, *interalia*, τα ενεργειακά συμφέροντα των δύο κρατών δίστανται αποδεδειγμένα⁸⁶.

---

⁸⁵ Pernin, Christopher G., Nichiporuk, Brian, Stahl, Dale, Beck, Justin, Radaelli-Sanchez, Ricky, *Unfolding the Future of the Long War. Motivations, Prospects and Implications for the US Army*, Rand Arroyo Center, Rand Corporation, Santa Monica, 2008

⁸⁶ «Αμφιβάλλω ότι υπάρχει επαρκής βάση για συνεργασία ΗΠΑ-Ρωσίας, εξαιτίας διαφορετικών συμφερόντων σχετικά με το φυσικό αέριο και το Ιράν.». Δήλωση του καθηγητού Orenstein στο <http://goo.gl/Ld6tsU>

Χάρτης 15: Οι διεθνείς πυλώνες ισχύος και επιρροής του δράντος υπερσυστήματος και οι 2 σχεδιαζόμενοι ανταγωνιστικοί αγωγοί, (πηγή: <http://goo.gl/wXFChU>)

Τέλος, η Κίνα αποτελεί τον απόλυτο χαμένο και στις δύο περιπτώσεις. Είναι σαφές, ότι η δημιουργία νέων αγωγών εξαγωγικού χαρακτήρα, από την Μέση Ανατολή προς Δυσμάς αντίκειται ευθέως στην κινεζική εξωτερική πολιτική, η οποία στοχεύει στην ενεργειακή ενσωμάτωση της Μέσης Ανατολής στο γεωπολιτικό σύστημα της Κεντρικής Ασίας, εγχείρημα που αποσκοπεί στην κάλυψη των γεωμετρικώς αυξανόμενων ενεργειακών αναγκών της ενεργοβόρου οικονομίας της⁸⁷.

Συμπεράσματα δεύτερου κεφαλαίου

Ως αβίαστο συμπέρασμα, προκύπτει ότι οι ήδη διαμορφωμένες στρατηγικές συμμαχίες στον πόλεμο της Συρίας, ταυτίζονται ακριβώς με τους επωφελούμενους των δύο σχεδιαζόμενων ανταγωνιστικών αγωγών. Από την μία η Συρία, δηλαδή το επίσημο καθεστώς Άσαντ, το Ιράν σε περιφερειακό επίπεδο και η Ρωσία σε υπερσυστημικό, συγκροτούν την μία ομάδα εθνοκρατικών δρώντων, η οποία αντιδρά στον αναθεωρητισμό, της Συριακής αντιπολιτεύσεως και της επεκτάσεως του ISIS από την αρχή και συγχρόνως επωφελείται ή πλήττεται λιγότερο από την κατασκευή του σιιτικών συμφερόντων αγωγού. Από την άλλη, Κατάρ, Τουρκία, Σαουδική Αραβία σε περιφερειακό επίπεδο αλλά και οι υπερσυστημικές ΗΠΑ, πριμοδοτούν τον Ελεύθερο Συριακό Στρατό της αντιπολιτεύσεως και το ISIS, (τουλάχιστον για μεγάλο χρονικό διάστημα κατά την έναρξη των επιχειρήσεων όσο αφορά στις ΗΠΑ), σε μία προσπάθεια να απομακρύνουν τον Άσαντ από την εξουσία, κάτι που θα άνοιγε τον δρόμο στην δημιουργία των σουνιτικών συμφερόντων αγωγού, επωφελούμενοι του οποίου είναι οι εθνοκρατικοί δρώντες της εν λόγω ομάδος.

Η ταύτιση αυτή, αναμφιβόλως προσδίδει στον γεωπολιτικό παράγοντα της ενεργείας σημαντικά αυξημένες διαστάσεις ως προς τον βαθμό που επηρεάζει (και πιθανόν συν-δημιούργησε και συν-συντηρεί) την συριακή κρίση. Κατά συνέπεια, καθίσταται σαφές, ότι ο λεγόμενος συριακός εμφύλιος, κάθε άλλο παρά μονοσήμαντα,

---

⁸⁷ Βλ. πίνακα 2

εσωτερικά – περιφερειακά κίνητρα έχει. Τουναντίον, αποδεικνύεται ότι οι ενεργειακοί σχεδιασμοί των Πόλων Ισχύος και Επιρροής του Δρώντος Υπερσυστήματος δύνανται να επηρεάσουν τις εξελίξεις στο περιφερειακό γεωπολιτικό σύστημα της Μέσης Ανατολής σε αυξημένο βαθμό, αξιοποιώντας ένα αμάλγαμα αναμοχλεύσεων ετερόδοξων παθών και φατριακών συμφερόντων.

Επίλογος

Η κλιμάκωση του περιφερειακού ανταγωνισμού ανάμεσα στο σουνιτικό και το σιιτικό υποσύστημα με επίκεντρο τη Συρία είχε ως αποτέλεσμα την εξέλιξη τριών φάσεων ανακατανομής της ισχύος κατά τη διάρκεια του Συριακού Πολέμου:

1. Η πρώτη φάση εξελίχθηκε από το 2012 έως τα μέσα του 2013, όταν η κλιμακούμενη πίεση που άσκησαν η Τουρκία, η Σαουδική Αραβία και το Κατάρ οδήγησε σε ταχεία υποχώρηση των δυνάμεων του καθεστώτος Άσαντ.
2. Από τον Απρίλιο του 2013, ο Συριακός Πόλεμος εισήλθε σε μια νέα φάση, καθώς το σιιτικό υποσύστημα, με περιφερειακό κέντρο ισχύος το Ιράν και με «εμπροσθοφυλακή» τη λιβανική Χεζμπολά, αναβάθμισε την εμπλοκή του στο συριακό πεδίο με στόχο την επιβίωση του Μπασάρ αλ Άσαντ και του συριακού καθεστώτος.
3. Η άμεση στρατιωτική εμπλοκή της Ρωσίας, από τον Σεπτέμβριο του 2015, σηματοδότησε την αρχή της τρίτης φάσης ανακατανομής της ισχύος στον Συριακό Πόλεμο, καθώς η αναβαθμισμένη εμπλοκή της Μόσχας εδραίωσε περαιτέρω τη θέση του συριακού καθεστώτος.

Επιπλέον, οι συμμαχίες που αποτελούσαν αυτό το πλέγμα ανταγωνισμού ισχύος, με επίκεντρο τη Συρία, ταυτίστηκαν με τα διαφορετικά ενεργειακά συμφέροντα και τους ανταγωνιστικούς αγωγούς που σχεδιάζονταν να διασχίσουν το συριακό έδαφος, αποδεικνύοντας παράλληλα πως οι ενεργειακοί σχεδιασμοί των υπερσυστημικών πόλων ισχύος ασκούν σημαντική επιρροή στις γεωπολιτικές εξελίξεις του συστήματος της Μέσης Ανατολής. Συνεπώς, ο γεωπολιτικός παράγοντας της ενέργειας αποτελεί ακόμη

μια σημαντική διάσταση της εξελίξεως της κρίσεως στη Συρία, η οποία συνέβαλε στην κλιμακούμενη περιφερειοποίηση και διεθνοποίηση του Συριακού Πολέμου.

Με βάση τα ανωτέρω, προκύπτει πως:

- I. η συριακή κρίση εντατικοποίησε τους περιφερειακούς ανταγωνισμούς στο σύστημα της Μέσης Ανατολής και πως, ως αποτέλεσμα αυτής της εξελίξεως, από τα τέλη του 2012 μετασχηματίστηκε σε έναν περιφερειακό και πολυδιάστατο πόλεμο με επίκεντρο τη Συρία και με αυξανόμενη διεθνή εμπλοκή.
- II. επανέφερε στο μεσανατολικό προσκήνιο την ρωσική προβολή ισχύος και την διαμεσολαβητική της ικανότητα (π.χ. στην προσέγγιση Ιράν-ΗΠΑ) η οποία πλέον δεν μπορεί να αγνοηθεί.
- III. δημιούργησε τις προϋποθέσεις κατευνασμού, ελέγχου του πυρηνικού προγράμματος του Ιράν από την Δύση και συνεπεία τούτου, της καταργήσεως των τιμωρητικών μέτρων εναντίον της Τεχεράνης και της επαναλήψεως των σχέσεων μεταξύ Ιράν, ΗΠΑ και των ευρωπαϊκών κρατών γενικότερα.
- IV. ανέδειξε διεθνώς το Κουρδικό ζήτημα, και δημιούργησε τις προϋποθέσεις εκείνες που είναι θεμελιώδεις για την κουρδική κρατογένεση, τουλάχιστον σε δύο σημεία της Μέσης Ανατολής: το Βόρειο Ιράκ και την Βόρειο Συρία.
- V. επέτρεψε την εκδήλωση της ρωσικής, αμερικανικής και ισραηλινής συμπαραστάσεως στην υπόθεση του εθνικο-απελευθερωτικού αγώνα του κουρδικού στοιχείου στην Συρία
- VI. η διαμορφωθείσα γεωστρατηγική πραγματικότητα, η οποία θέτει εν κινδύνω την εσωτερική ασφάλεια και την εδαφική ακεραιότητα της Τουρκίας, ανάγκασε την νεο-οθωμανική Τουρκία σε αναδίπλωση ως προς την τυχοδιωκτική της στάση έναντι της Ρωσίας και του Ισραήλ
- VII. δημιουργεί νέο, ασαφές ακόμη, τοπίο ενεργειακών συνεργασιών στην περιοχή της Λεκάνης της Λεβαντίνης και αναδεικνύει την σημασία της συμπήξεως σταθερού και αξιόπιστου στρατηγικού δικτύου μεταξύ Αθηνών-Λευκωσίας-Ιερουσαλήμ και Καΐρου με πολύ ταχύτερους ρυθμούς.

Το ζήτημα είναι εάν η Αθήνα έχει αντιληφθεί τα ανωτέρω και δεν θα μετατρέψει με την διστακτικότητα και την φοβικότητά της, τις ευκαιρίες σε εθνικά δεινά.

Βιβλιογραφία

Βιβλία και μονογραφίες

Jeremy Bowen, *The Arab Uprisings: The People Want The Fall Of The Regime* (Simon & Schuster 2012).

Mazis, Ioannis Th., *Geopolitics: Theory and Praxis*, Papazissi-ELIAMEP, Athens, 2002.

Patrick Cockburn, *Η Επιστροφή των Τζιχαντιστών: Το Ισλαμικό Κράτος και η Νέα Εξέγερση των Σουνιτών*, μτφρ. Κωνσταντίνος Γεώργιας, (Αθήνα: Μεταίχμιο, 2014).

Μάξης Ιωάννης Θ., *Μεταθεωρητική Κριτική Διεθνών Σχέσεων και Γεωπολιτικής. Το νέο θετικιστικό πλαίσιο*, Παπαζήση, Αθήνα, 2012.

Άρθρα σε επιστημονικά περιοδικά

Christopher Phillips, 'Into the Quagmire: Turkey's Frustrated Syria Policy', *Middle East and North Africa Program*, Briefing Paper No. 4, (December 2012), Chatham House.

Communication 'Energy Efficiency and its contribution to energy security and the 2030 Framework for climate and energy policy', COM (2014)520.

Energy Union Package, A Framework Strategy for a Resilient Energy Union with a Forward-Looking Climate Change Policy, Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee, The Committee of the Regions and The European Investment Bank, European Union, Brussels, 25.2.2015, COM(2015) 80 final, pp.2-3.

Energy Union Package, A Framework Strategy for a Resilient Energy Union with a Forward-Looking Climate Change Policy, Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee, The Committee of the Regions and The European Investment Bank, European Union, Brussels, 25.2.2015, COM(2015) 80 final.

European Commission, 'Sustainable growth-for a resource efficient, greener and more competitive economy, (2012 c)', Brussels, 2012.

Mandil, Claude., 'Report to the Prime Minister: Energy Security and the European Union. Proposals for the French Presidency', 21 April 2008.

Mohsen Milani, 'Why Tehran Won'T Abandon Assad(Ism)' (2016) 36 *The Washington Quarterly*.

Sotiropoulos, Ioannis P., 'Between Two Major Geopolitical Crises. The Impact on South East Europe. Part I: The Ukrainian Heritage', South-East Europe Energy Brief-Monthly Analysis, *Institute of Energy for South East Europe, (IENE)*, issue no 139, July-August 2014.

Sotiropoulos, Ioannis, P., 'The Impact of the Russo-Ukrainian crisis and Turkey', South-East Europe Energy Brief-Monthly Analysis, *Institute of Energy for South East Europe, (IENE)*, issue no 129, April 2014.

Ted Gallen Carpenter, 'Tangled Web: The Syrian Civil War And Its Implications' (2013) 24 *Mediterranean Quarterly*.

Άρθρα σε έγκυρα ΜΜΕ και ιστότοποι

Chang, Charis, 'Is the fight over a gas pipeline fueling the world's bloodiest conflict?', news.com.au, 2 December 2015.

'Friendship' pipeline to be completed in 2013', 07 Μαρτίου, 2013, Alexandre's, Gas and Oil Connections. An Institute of Global Energy Research, <http://goo.gl/5Abqg2>

'Friendship' pipeline to be completed in 2013', 07 Μαρτίου, 2013, Alexandre's, Gas and Oil Connections. An Institute of Global Energy Research, <http://goo.gl/w9a39D>

'Russia, Iran Coordinate with Syria in Tehran Talks', Al Monitor, 9 June, 2016, <http://goo.gl/17U80T>

'The Last Days of Kobani: A Decisive Battle in the Fight against Islamic State', Der Spiegel, October 13, 2014, <http://goo.gl/3L3ZAr>

Allan Cowell and Anne Barnard, 'Hezbollah Chief Says His Forces Will Stay in Syria', The New York Times, 14 November 2013, <http://goo.gl/skqygg>

Anne Barnard, 'By Inserting Itself Into Syrian War, Hezbollah Makes Dramatic Gamble', The New York Times, May 27, 2013, <http://goo.gl/g3ykT3>

Anne Barnard, 'Syria Increasingly Disintegrates in Crucible of War', The New York Times, July 15, 2015, <http://goo.gl/3cuYe1>

Anne Barnard, 'Syrian Rebels Hit Central Damascus with Mortar Shells', The New York Times, March 25, 2013, <http://goo.gl/CRjF0m>

Ben Hubbard, 'Syrian Forces Press Rebels with Gains', The New York Times, 28 November 2013, <http://goo.gl/Lftwd7>

Carlisle, Tasmin, 'Qatar seeks gas pipeline to Turkey', The National, 12 August 2009.

Carlisle, Tasmin, 'Turkey touts proposed gas pipeline from Qatar', The National, 10 August 2010.

Coral and Erlanger Steven, 'U.S. Hopes Boom in Natural Gas Can Curb Putin', Economist Intelligence Unit, The New York Times, Davenport, 5 Μαπρίου, 2014.

'Crude Oil Price, Oil, Energy, Petroleum, Oil Price, WTI & Brent Oil, Oil Price Charts And Oil Price Forecast' (Goo.gl, 2016) <http://goo.gl/wXFChU> accessed 7 July 2016

David Graeber, 'Turkey Could Cut Off Islamic State's Lines. So Why Doesn't It?' The Guardian, November 18, 2015, <http://goo.gl/g4Byan>

Dexter Filkins, 'The Shadow Commander', The New Yorker, September 30, 2013, <http://goo.gl/FF8YT3>

Dmitri Trenin, 'Russia Is Defending Its Own Interests with Its Stance on Syria', Financial Times, October 2, 2013, <http://goo.gl/ONRN8v>

Dominic Evans and Oliver Holmes, 'Israel Strikes Syria, Says Targeting Hezbollah Arms', Reuters, May 5, 2013, <http://goo.gl/S5a4V6>

Dominic Evans, 'Car Bombs Kill 34 in Pro-Assad Damascus Suburb', Reuters, November 28, 2012, <http://goo.gl/ctthd6> 'Damascus Mosque Blast Kills 42 Including Senior Syrian Imam', Reuters, March 21, 2013, <http://goo.gl/tRGVpq>

Durden, Tyler, 'Competing Gas Pipelines Are Fueling the Syrian War & Migrant Crisis', Zero Hedge, 09 Οκτωβρίου, 2015, <http://goo.gl/UeytNm>

F. Gregory Gause III, 'Beyond Sectarianism: The New Middle East Cold War', Brookings Doha Center Analysis Paper, No. 11, July 2014. <http://goo.gl/3vSvNq>

F. Gregory Gause III, 'Why the Iran Deal Scares Saudi Arabia', The New Yorker, November 26, 2013, <http://goo.gl/7Y38df>

Faisal al Yafai, 'Saudi Arabia's Two War Doctrine Becomes a Reality', The National, February 16, 2016, <http://goo.gl/gSuxtl>

'Filiz Gunay (@Fgunay) | Twitter' (Goo.gl, 2016) <https://goo.gl/CdH8cV> accessed 7 July 2016

Halil Karaveli, 'Why Does Turkey Want Regime Change In Syria?' [2012] The National Interest <http://goo.gl/wxweHY> accessed 3 July 2016.

Humeyra Pamuk & Nick Tattersal, 'Exclusive: Turkish Intelligence Helped Ship Arms to Syrian Islamist Rebel Areas', Reuters, May 21, 2015, <http://goo.gl/OTRLXS>

Ian Black, 'Arab States Withdraw Ambassadors from Qatar in Protest at 'Interference'', The Guardian, March 5, 2014, <http://goo.gl/DTDz2S>

Imonti Felix, , 'Syria: new markets for Qatari gas without Al Assad', Ansa Mediterranean, Rome, 1 October 2012.

'Iran-U.S. Energy Information Administration (EIA)' (Goo.gl, 2016) <http://goo.gl/0dMKjs> accessed 7 July 2016.

Joshua Landis, 'Assad's Kurdish Strategy', Syria Comment, August 12, 2012, <http://goo.gl/7wEmBm> Βλέπε επίσης, Luke Harding, 'Syria's Kurds Face Uncertain Future If Assad Falls', The Guardian, December 14, 2012, <http://goo.gl/pKjjUZ>

Joyce Karam, 'Iran's Plan for Syria Without Assad', The National Interest, December 30, 2015, <http://goo.gl/B3oyf0>

Kristian Coates Ulrichsen, 'Qatar and the Arab Spring: Policy Drivers and Regional Implications', Carnegie Endowment for International Peace, September 24, 2014, <http://goo.gl/JTRkx>

Liz Sly and Mustafa Salim, 'Iran Backs Assad in Battle for Aleppo with Proxies, Ground Troops', The Washington Post, October 19, 2015, <https://goo.gl/HLjdOW>

Madawi Al-Rasheed, 'Saudi Arabia and Turkey Falter over Egypt', Al Monitor, August 20, 2013, <http://goo.gl/fhkxEh>

Mansour Kashfi, 'Iran's Islamic pipeline a mad man's dream', Asian Times, 7 July, 2012

Martin Chulov, 'Controlled by Iran, the Deadly Militia Recruiting Iraq's Men to Die in Syria', The Guardian, March 12, 2014, <http://goo.gl/ntBr3Q>

Martin Chulov, 'Syrian Town of Qusair Falls to Hezbollah in Breakthrough for Assad', The Guardian, June 5, 2013, <http://goo.gl/vhv3bM>

Nafeez, Ahmed, 'Syria intervention plan fueled by oil interests, not chemical weapon concern', The Guardian, 20 August, 2013

'News.Com.Au' (News.com.au, 2016) <http://goo.gl/Ld6tsU> accessed 7 July 2016

Oliver, Christian, Foy Henry, 'Can Europe Wean Itself Off Russian Gas?', Financial Times, 15 October, 2014

Pernin, Christopher G., Nichiporuk, Brian, Stahl, Dale, Beck, Justin, Radaelli-Sanchez, Ricky, Unfolding the Future of the Long War. Motivations, Prospects and Implications for the US Army, Rand Arroyo Center, Rand Corporation, Santa Monica, 2008

Phoebe Greenwood and Richard Spencer, 'Israeli Jets Launch Strike in Syria', The Daily Telegraph, January 30, 2013, <http://goo.gl/PHq36P>

Regan Doherty and Amena Bakr, ‘Secret Turkish Nerve Center Leads Aid to Syria’, Reuters, July 27, 2012, <http://goo.gl/1JI2lu>

Robert F. Worth, ‘Saudis Back Syrian Rebels Despite Risks’, The New York Times, January 7. <http://goo.gl/yjkQ62>

Roula Khalaf & Abigail Fielding-Smith, ‘How Qatar Seized Control of the Syrian Revolution’, Financial Times, May 17, 2013, <http://goo.gl/DTA80M>

Salhy al-Souadad, ‘Iraqi Shiites Flock to Assad's Side as Sectarian Split Widens’, Reuters, June 19, 2013, <http://goo.gl/ba741F>

Salman Rafi, ‘Saudi Arabia-Turkey Alliance: Cooperating or Vying for Supremacy’, Asia Times, February 29, 2016, <http://goo.gl/Brrzae>

Samia Nakhoul, ‘Special Report: Hezbollah Gambles All In Syria’, Reuters, September 26, 2013, <http://goo.gl/UBldoq>

Samia Nakhoul, ‘Syrian Insurgents Carve Out Fiefdoms in de facto Partition’, Reuters, July 29, 2015, <http://goo.gl/0thuzm>

Thomas Gibbons-Neff, ‘How Russian Special Forces are Shaping the Fight in Syria’, The Washington Post, March 29, 2016, <https://goo.gl/INUjV0>

Tom Finn, ‘Turkey to Set Up Qatar Military Base to Face ‘Common Enemies’, Reuters, December 16, 2015, <http://goo.gl/fwsTsy>

Tom Perry, ‘Syrian Army and Allies Launch Attack South of Aleppo’, Reuters, April 6, 2016, <http://goo.gl/8gpYME>

Yaroslav Trofimov, ‘Russia’s Long Road to the Middle East’, The Wall Street Journal, May 27, 2016, <http://goo.gl/zVZL1W>

Βλέπε επίσης, Isabel Kershner, ‘Syria Reports New Strikes From Israel Near Capital’, The New York Times, December 7, 2014, <http://goo.gl/ORV7H4>

‘Erdogan Moves To Annexes Mosul’, Moon of Alabama, 06 December, 2015

'Islamic pipeline' seeks Euro gas markets', UPI, 25 July, 2011.

Martin Chulov, 'Ascendant Kurds Emerge', August 1, 2015, The Guardian,
<http://goo.gl/gSIAxp>

(Goo.gl, 2016) <https://goo.gl/Ozx3yh> accessed 7 July 2016

'IEA - Report' (Goo.gl, 2016) <http://goo.gl/SXIzy> accessed 7 July